

על גבול שני עולמות.

(מתוך ספר רשימות של חולם).

ה' תרע"ז, יום ה' שבט.

רשמתי לעצמי הנהגות אלה:

(א) „תהיינה שפתיך סגורות כשתי אבני־הרחים הדבוקות זו לזו
(„שערי קדושה“ לרח“ו).

(ב) השמר בתכלית השמירה והזהר בתכלית הזהירות מן הכעס.

(ג) הנה שפֿלֿירוֹת בפני כל האדם, אף בפני הפחות שבפחותים.

(ד) הנה שפֿלֿ בעיני עצמך ובאמת, כי מה אנו ומה חיינו?

(ה) „לעולם יהיה המוח שליט על הלב“ („תניא“).

(ו) „הרהרי עברה קשים מעברה“ ו„כל המכניס עצמו לידי הרהור
זין מכניסים אותו במחיצתו של הקדוש־ברוך־הוא“.

(ז) „אל תכנס עם פתויך בטוען ונטען“ (רבי נחמן).

(ח) המנע וחדל ממחשבות רבות, כי אם מחשבה אחת תקע בלבך:

לעשות תמיד רק רצון אביך שבשמים (ר' נחום מטשרנאָביל).

(ט) אף דבר הַמֵּתֵר לא תעשה, אם לא שיהיה ממנו איזה נחת־רוח
לאביך שבשמים, ובכור־המבחן הזה תנצל מכל רע, כי התאוות מהפכות את
האסורים להיתרים גמורים, ועליכן תאמר לפתויך אז: טוב, מֵתֵר לעשות
דבר זה או זה, אבל היעשה בזה גם רצון האלהים? ואם לא יעשה בזה
רצון האלהים, למה לך בכלל לעשותו?... (על־פי החווה מלובלין).

(י) „מרגלא בפומיה דרבי מאיר: גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת
את דרכי ולשקוד על דלתותי יום יום. נצור לשונך מרע ושפתיך מִדְּבַר
מרמה. נצור תורתִי בִּלְבָבךָ ונגד עיניך תהי יראתי. שמור פִּיךָ מכל חטא
וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואף אני אהיה עמך בכל יעשה ושעה“
(ברכות).

ר ש ב ט.

תהלה לאל עליון, אשר זפני ביום אתמול לקים כמעט כל האזהרות האמורות למעלה, וצר לי על אשר לא יכולתי לקים את הכל. אנא, אל עליון! היה נא עמי ואל תמש חסדך מאתי, אל תתנני ביד פשעי, הצילני נא מחברים רעים ומפגעים רעים, הצילני נא מיצר הרע ומכל דבר רע ונחני נא בדרך אמת.

ד ש ב ט.

לא בכל ה"אזהרות" נזהרתי ביום אתמול. ביחוד עברתי על האזהרה הראשונה ועל האזהרה האחרונה. קשה לעזוב את הרגל הדבור והשיחה הבטלה, ביחוד כשבאים בין אנשים ומתעריבים עמהם. כי הנה היצר מסית: אל תהי נפרד מבני-אדם וישנאוך. אבל היוצא שכר הידידות המדומה בהפסד השיחה הבטלה ואבק לשון-הרע ורכילות? ובכל-זאת שמח אני על שעלתה בידי גם אתמול לקים הרבה מן ה"אזהרות", אף אם לא כלן. יהי ד' עמי כאשר היה עמי בימים הראשונים. אל יטשני, אל יעזבני.

ה ש ב ט.

גם אתמול נזהרתי כמעט ברבן של ה"אזהרות", שרשמתי לעצמי, אלא שלא נזהרתי כל צרכי מן הפעם. קשה לי מאד להחזיק שווי-המשקל בבית. בכל-זאת: השמר והזהר מן הכעס! ברוצי אתמול ברחוב כמעט שעברה עלי מרכבת הטרכם. עד-כמה החיים והמות של האדם תלויים בשערה! ולולי יד ד' אשר תנחה את האדם, — מי זה יצילנו מאלפי המקרים האורבים לכלותו יום יום?

אתמול הצעתי לשומעי לקחי את הרעיון העיקרי, הצפון במזמור, "מה רגשו": ישראל הוא משיח-הגוים. אמונת-תקות, יסורי-ישועתו, יאוש-הצלתו, גלגולי-גדודיו, פחדיר-רעדיו, מעשיו-חסדיו, — כל אלה אומרים לבאי עולם: לכו באור ד'. אין מן הצורך, שיהיה ישראל דוקא "מלמד לגוים", אין מן הצורך, שיהיה "מיסיונר של היהדות", אין מן הצורך, שיהיה מוכיח ומטיף מוסר, אך גור-לחיו מלמד ממילא את כל הגוים: הדבק בנצח וחיו כל הדבק בישראל, דבק הוא ממילא באמת הנשגבה של ההיסטוריה; כל הנלחם בישראל, נפרד הוא מאליו מן האמת ההיא. ישראל עובד לגוים, אבל כל הגוים — במדה שהם אחוזים בנצח — עובדים לרוח ישראל.

והרוח ההוא חודר ועובר את כל חיי העמים, את אמונתם, מוסרם, מדעם, מבנה ממלכותיהם, מלחמותיהם, תהפוכותיהם, חודר ועובר הוא את הכל על-כרחם של העמים. אין הם חפצים להשתעבד לרוחו של ישראל בשום-אופן. נלחמים הם עמו מלחמת-מגן ומלחמת-תנופה. זר ומזר הוא להם הרוח ההוא. "רוגשים" הם, סוערים, נלחמים בכל-כח "על ד' ועל משיחו"; קוראים הם בחמת רוח: "ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו"...

אבל מה יועילם זה?

"יושב בשמים ישחק, ד' ילעג למו"...

ואם גם ייסדו להם אלפי אגודות אנטי-שמיות ואם גם ירבו עלילות כזויות על-ישראל, ואם גם יחברו רבבות ספרים, בכדי להשתחרר מן הרוח השמי, וביחוד, מרוחם של היהודים, ואם גם יפרעו תמיד פרעות בישראל ויאמרו להשמידו -

"אז ידבר אליהם באפו ובחרונו יבהלמו" -

"ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי" -

ישראל משוח ועומד הוא מציון, מערש ילדותו, מיום עמדו לנס-עמים, לאור-עמים...

ויאמר נא ישראל: לא רעיון-שוא הוא ה"בחירה" שלי, לא מגאותי וגודל-לבבי אמרתי לעמים: לכו בדרכי וחיו; כי אם -

"אספרה אל חק: ד' אמר אלי: בני אתה, אני היום ילדתיך"...

נולד אני תמיד מחדש. הולך, ומתחדש אני בבקן של מלכיות. רוחי צעור בכל תקופה ותקופה של ההיסטוריה. הוגה אני תמיד רעיונות חדשים, שכלם משרשים הם ברעיון האחד העתיק, האמתי, הנצחי שלי - קדושת החיים על-ידי האלוה המקדש את החיים, - והרעיונות ההם מחדשים את כל העמים, אם חפצים הם ואם לא יחפצו. -

שאל ממני ואתנה גוים נחלתך ואחזתך אפסי ארץ" -

תרועם בשבט ברזל, ככל-יוצר תנפצם" -

על-כרחם תפל את חומת-יריחו שלהם, על-כרחם תשבר ותמגר את משגב הגסות שלהם, על-כרחם תעשה פרצים בקיר האלילות שלהם - ונאום הרוח לעמים:

ועתה, מלכים, השכילו, הןסרו, שופטי הארץ -

עבדו את ד' ביראה וגילו ברעדה -

השכילו ללכת ברוח ד', ברוח ישראל-נצח, ברוח האמת אשר תחדש את ימיהם. -

כי הגה בוא תבוא הסערה הגדולה, אשר תהפך הכל משרש - "עליונים ימטה, תחתונים למעלה". מלכים ירדו מכסאותם, ארצות תשמנה, מדינות תעלינה באש, חרב נוקמת, חרב מכלה ומשמדת, שן אוכלת, מהדקת ומגרמת, ארעדה תאחו את כל היקום -

גילו ברעדה ההיא. אחרי החבלים תבוא ה'רדה -

נשקו בר" - הדבקו בישראל, אשר יולד מחדש, באמת, אשר בה

יקדש ויחדש את החיים, פן יאנף – היושב בשמים – ותאבדו דרך, כי יבער כמעט אפו – פן תהי הרעדה חרבן-נצח, אם לא תדבקו באמת הישנה המתחדשת תמיד...

סי ש ב ט.

יום אתמול עבר עלי כיום שלשום, אלא שנכשלתי בעון לשון-הרע ושיחה בטלה. התקרבות לאנשים קטני-אמנה ומתמשכלים קשה מאד, אלא שקשה לאדם כמוני להבדל מהם. הלל, הלל! סגור את פיך, סגור את לשונך, פן תספול! היום נכשלתי גם בחטא שבתאווה. קשה לי לעמוד בנסיון. אנא ד', סלח ומחל לעוני. עד-מה לא תסלח לפשעי וחטאי? אם אתה לא תצילני – מי יצילני? אם אתה לא תושיעני – מי יושיעני? בכל-זאת לא אתיאש ואלך הלאה בדרך טובה. אפשר, שעון השיחה הרעה גרם גם את החטא החמור ממנו הרבה. אדם שכמוני צריך להשמר ולהזהר על כל מדרך כפך-רגל. אתה שוכח רגע, עוזב את עמדתך, – ונופל בתהום! מעמקי תהום אני קורא אליך, אלהיי-ישיע!

סי ש ב ט

מתוך מכתב שקבלתי ביום ו' שבט:
„סימני הריסה נפרים בביתנו, רגלי יסודו נעות ונוטות לנפול, – הנה הגג שעל ראשינו, שהגן עלינו במשך שנות המלחמה הקשות, הולך ונעשה עתה לא-בטוח לנו; סוף דבר, הכל הולך אל מקום אחד, אל מקום אבדן ותהו. ובשעה זו, שעת מהומה נוראה, כשאנו עומדים מבוזבזים ועינינו תועות בחלל האויר, תועות ומבקשות דבר לתלות בו מבטן, תועות, מבקשות ושואלות: „מאין יבוא עזרנו?“ – זוכרים אנו את כבודו, האיש החביב והיחיד לנו במינו, שהיה לנו מאז הכרנוהו לסמל העזר, שאליו אנו נושאים כפעם-בפעם את עינינו בצר לנו“ –
אלי פונים... אלי, החלש והנדכה, השפל והעלוב. אבירי-עקב! עד-מתי לא תראה בעני בני-עמך!...

מלבד מה שנכשלתי אתמול עוד פעם בחטא התאוה מתוך שלא יכולתי לעמוד בנסיון, לא יכולתי גם להשמר ולהזהר מן הלצנות ושמיעת דברי גבול-פה. עד-כמה בני-אדם עורים ואובדים את עולמם בשביל הנאת-שוא של רגעים אחדים!

מזמן לזמן אני חולם חלומות נפלאים. ביחוד בעתות הבקר. קור השמש חודרים בעד חלוני ומביאים עמם פרישת-שלוש מעולמות רחוקים. בהיותי במצב נים ולא נים הנני רואה לפעמים את עצמי קורא בספר נפלא, ספר-זכרונות, ספר רזים ותעלומות. הנני מתאמץ לתפוס את הדברים ולקבעם בזכרוני, אבל נשמטים הם ממני. מצטער אני מאד על זה בעת החלום גופא, אבל הועל לא אוכל. הריני כמי שחפץ לתפוש יונה יפה פורחת, והיא נגוזה, חלפה. הנני מאמץ את עצבי-הראות שלי, חפץ לראות ויהי מה, מאמץ את כל-המוח שלי וחפץ לזכור, אבל דוקא הדבר היותר יקר לי – איננו נתן לי, נשמט ממני.

הספר כתוב, על-פירוב, פסוקים פסוקים, קטעים קטעים. לפעמים רחוקות אני זוכר בהקיץ פסוקים אחדים ממנו, אף שדוקא הפסוקים היותר עמוקים והיותר יקרים לי אינם נתפשים במוחי או שאינני זוכר אותם. גם המעט הנשאר – ראוי לברכה.

גם היום בבקר ראיתי את הספר ההוא, קראתי וקראתי בו, הסתכלתי והסתכלתי, ומכל אלה נשאר רק קטע אחד בזכרוני: „הבעש"ט עושה פרי בכל מעשיו“, או: „בכל דרכיו“. איני זוכר בדיוק, כמעט תמיד יש בספר ההוא איזה דבר על הבעש"ט...

י"ב ש"ט.

„ואם ישיגוני עונותי, אברח מִמֶּךָּ – אֵלַיךְ“. אל מי אברח מעונותי, אם לא אליך, יוצר גופי ונשמתי, יוצר הכל – הכל? אל מי אפנה, אם לא אליך, אבי, צורי וישועתי?

ואתה עוזבני ביד עונותי והם מתגברים עלי ואינני יכול להתגבר תמיד על תאוותי ועל פתווי היצר הרע ועל הכעס, המתפרץ מלבי בשעה שמדברים דברים או עושים מעשים נגד רצוני –

מלאכי-השלוש! פרשו כנפיתכם עלי, סוככו עלי, העתירו בעדי, הביאו לי פרישת-שלוש מד' שלום.

אמר אותו קדוש לנוצרים: אין ליהודים השבת שבכל! שקר דבריו! השבת האמתית שבכל רק לישראל נתנה לקמה, אבל הגלות וטרדת-הזמן וכל היסורים, העוטרם וסובבים את היהודי מן הערישה עד הקבר, שודדים לעתים תכופות את שבתו הפנימית. אנה, אבי, תן את שבתך בלבי!

ביום-השבת שעבר נרדמתי בבקר וארא בחזון בית-כנסת גדול מאד, בו יהודים מכל המינים, חסידים, קלים, בינונים. הכל מתפללים, אלה בקול רם, ואלה בלחש. הכל עטופים טליתות. יש מי שטליתו מונחת על כתפיו ויש מי שטליתו מופשלת על ראשו. אלה מנגנים, מבקשים, מתדבקים. בין אלה יש מי שידעתיו בילדותי לצדיק תמים, – רבי יעקב מוכר-ספרים. דרכו היה להתדבק ולהתרכז בנקודה אחת בעמל רב. במדה שהתגבר והתאמץ

לתפוש דוקא את הנקודה האלהית היותר פנימית, בלבד אותו איוז מחשבה לא־רצויה. אז היה נלחם עם המחשבה ההיא כטובע ונלחם עם גלי הים. מהעויות פניו אפשר היה לראות את עבודתו הפנימית הקשה. לא היינו שומעים ממנו דברים, כי אם נגונים. לפעמים רחוקות היה יוצא דבור מתוך פיו, אבל אִז היה הדבור מתפרץ. קול צעקה, קול שועה. עתה כמו שמעתי צועק בכל כחו: „עדת חוכיך תושיע“!...

בבית־הכנסת בימה גדולה העומדת באמצע, עמוד וארון־הקדש. הכל מתפללים וחזן אין. העמוד־ריק, הולך אני ונגש אל העמוד הריק והנה רואה אני אותיות שחורות גדולות כתובות עליו. מצרף אני את האותיות אחת לאחת ויוצא השם – „אלהים“.

„אלהים – מדת־הדין“...

האמנם תתנהג עם בניך במדת־הדין? – „מהר יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ותתנהג עמנו לפניך משורת־הדין“. אם אתה לא תרחם עלינו – מי ירחם עלינו?

י"ג שבט.

קויתי לשלום – ואיננו. מלאכי השלום לא סוכלו עלי. אינם באים לאהלי אנשים שכמוני, – ומה יהיה?

שבע אני כעס ורוגז מכל עבר ופנה. שופך אני את חמתי והלהבה מתגדלת ומתפרצת, – ואני אנה אני בא?
בודאי רבים הם חטאי ופשעי, אם יוצרי לא יחונני, אבל נפשי היא שואפת כל־כך לגאולה.

אין שלום בחוץ ואין שלום בבית. מלחמת־העולם הולכת וגדלה, הופרע גם השלום בין אשכנז ואמריקה, – מתי יבוא הקץ לשפך־הדם? מתי יבוא השלום, המנשא עתה בפי כל ואין מגיע אליו?
ואולי חטא גדול הוא לחפוף בשלום־בית בשעה שהופרע השלום בחוץ והחרבן העולמי כל־כך גדול. הלא כה דבר ד' אל ברוך בן־נריה: „את אשר בניתי אני הורס ואת אשר נטעתי אני נותש, ואתה מבקש לך גדולות – אל תבקש!“

אבל ברוך בבקשו „גדולות“, בבקשו „מנוחה“, הלא בקש „רוח־הקדש“, דבר אשר לא לחוטא שכמוני לבקשו, ומה אני מבקש? – הלא אך מעט מנוחת־הגוף ומנוחת־הנפש, – האמנם גם זו יש בה משום „גדולות“?...

י"ד שבט.

יש לי חלום אחד מוזר, שהולך ונשנה עלי עשרות פעמים בימי חיי. בחלומי והנני שט על־פני האויר. שט? לא. הולך אני באויר. נדמה לי אִז תמיד, שאפשר ללכת ולדרוך על שכבת־האויר התחתונה כמו

שהולכים ודורכים על האדמה. מתפלא אני אָז תמיד: מדוע אין כל בני אדם הולכים באויר כמוני? והלא כל־כך נקל, פשוט וטבעי הוא ללכת באויר? אָז יש אשר אחלום והנה פונה אני אל בני־ביתי ואומר: ראו, ער־כמה נקל ללכת באויר. עשו גם אתם כמוני. הלא זה כל־כך פשוט. ואולם יש אשר מתרומם אני ללכת באויר ונכשל ונופל...

פְּמֹת העפִּיפה, מהירותה וחזקתה תלִּויות בהרמת־הרוח שלי. יש אשר אחלום והנני מתרומם רק צִמּוֹת אחדות מעל־לרצפה, אבל יש אשר מתרומם אני מעלה מעלה. יש אשר מתרומם אני עד התקרה, והתקרה גבוהה מאד מאד.

היום בבקר נשנה עלי עוד פעם החלום הזה, אבל הפעם הרגשתי לבד התקרה עלי. נראה לי, כאלו עלתה בידי לעוף מעלה מעלה ולָהֲרִים גם את התקרה, שְׁעָיִן היתה מעל לראשי, עמי. יחד עם זה התאמצתי לחדור במין הסתכלות משונה ומיוחדת במינה מבעד לתקרה. הרי זה כאלו התאמצתי לחדור מבעד עביוֹתם וגשמיותם של דברים. התקרה חוצצת ומסתרת בעדי את השמים הפרושים מעל. הריני מתאמץ אפוא לראות מבעד לתקרה, כאלו לא היה כל דבר מפסיק ביני ובין השמים. דאיתי אָז חבילות חבילות של אור, שמירות, שמי אור פנימי, שמים, שכמוהם לא יראו בהקיץ, הצליפו האורות ויחלפו, נראו השמים ויגווזו...

חלום זה מזכירני חלום אחר, שחלמתי זה כשנה, והוא עוד יותר מופלא היה מזה של היום. בטרם שִׁכְבִּי הצטערתי או צער עמוק מאד. ספרו לי דברים מכאיבים, מבישים ומחפירים, על איש קרוב לי ברוח. לא כעסתי על האיש ההוא, כי אם הצטערתי מאד על נפילתו, אף כי ידעתי היטב, שנפילתו רק ארעית היא, זמנית, רגעית. ראיתי את הַבָּצָה, שבה האיש ההוא שוקע – ונבהלתי. ראיתי, איך האיש ההוא משפיל את כבודו הרוחני בשביל תאוה לא־יפה, והיטב חרה לי על הגשמיות הגסה הפורשת את ממשלת־העריצים שלה גם על אנשי־הרוח. במעשה המגונה של האיש ההוא הרגשתי על־בון גדול, על־בון של האדם, על־בון של צלם האלהים. חשבתי: האמנם לנצח תהיינה רגלי האדם אסורות בנחושתים אל, האדמה אשר אררה ד'...?

ישנתי מתוך צער רוחני גדול ומתוך געגועים גדולים אל אשר מעל ל־"אדמה" זו...

והנה נשנה עלי החלום האמור, אבל במעוף הרבה יותר גדול. לא היה כל בית וכל תקרה, כל הפסק וכל חציצה; אין מונע ואין מעכב. עף אני ועף, שט אני ושט, עולה אני ומתרומם, עד שמגיע אני מסביב לגן עליון. רואה אני מרחוק את הגן, מתקרב אליו, מציץ מבעד התרכים, חפץ אני להכנס, אבל הגן סגור ומסוגר בעדי...
עולה אני ועולה בכח פסוק זה שאני משנן: "ויהי בשלשים שנה, ברביעי, בחמשה לחודש ואני בתוך הגולה על נהר כבר, נפתחו השמים ואראה מראות אלהים..."

עליתי מעלה מעלה בכח השגון ההוא, אבל „מראות אלהים“ לא ראיתי. סובב הולך הייתי מסביב לפרדס, אבל לפרדס לא נכנסתי...
 לרוב אני רואה את עצמי עולה בכח איזה פסוק או „מאמר“. היום בבקר היתה „עֲלִיתִי“ בכח התפלה: „אנא בכח גדולת ימינך“...

ח מ ש ה ע ש ר ב ש ב ט.

עיקר שכחתי: אתמול בבקר חלמתי גם על קץ המלחמה, והיו הדברים ששמעתי – דברי נחומים, דברים נעימים. מי דבר את הדברים האלה? – אינני יודע. מה אמרו? – אינני זוכר בדיוק. רק זוכר אני, שדברו על קץ המלחמה ההולך וקרב, אף-על-פי שהיחסים בין העמים הורעו הרבה יותר מאשר בכל העת הנוראה של מלחמת-העולם.

טרם אדע, אם יש איזה ערך ותכן לחלומות כאלה. „חלומות השוא ידברו“ ו„דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין“. ואף-על-פי שנאמר: „בחלום אדבר עמו“ – לא על אנשים שכמוני נאמרו הדברים...

אבל מצד אחר, הלב מאמין במה שהוא חפץ, אל מה שהוא משתוקק, על מה שהוא מתגעגע. ולב מי לא יהמה עתה לשלום, למנוחה, לקץ היסורים, אשר כמוהם לא היו מיום ברא אלהים ארץ ואדם עליה? כשלושה שבועות בטרם הודיעו האשכנזים לעולם, שחפצים הם בשלום, הייתי מבקש ומוצא רמזים וסימנים על קרבת השלום. קייתי לשלום, אבל לא השלום בא, כי אם בקשה והודעה על-דבר השלום. באה ההצעה הגלויה של המלך וילהלם על-דבר השלום...

כשהודיעו העתונים על-דבר הצעת השלום של מלך אשכנז, חלמתי באחד הבקרים והנה אשה אחת צעירה גבהת-קומה עומדת אצל שלחן ארוך באמצע חדר גדול וריק. על השלחן ספרים מספרים שונים. האשה עיניה למעלה. מבקשת היא פתרון לחידה סתומה. לוקחת איזה ספר, פותחת אותו, קוראה בו דלתות אחדות ומנחת אותו מידה. לוקחת ספר שני, שלישי, רביעי. אינה מוצאה נחת בכל אלה. פתאם היא לוקחת איזה ספר עבה, מעין אנציקלופדיה, פותחת אותו, מונה מספר לשורות, חושבת וחושבת ואומרת: „בעוד שני שבועות מיום השלישי הבא יבוא הדבר“. – חכיתי לשלום, והנה ביום ההוא התפרסם... מאונה המוחלט של הקואליציה...

ובכל-זאת עוד הלב מפרכס. עוד הלב צמא ושוקק. עוד הלב מקוה ומאמין, שהשלום בוא יבוא בקרוב. היבוא?

ח מ ש ב ט.

לא טוב הדבר, אשר אני עושה, שמתרשל אני בקיומן של ה„אזהרות“, שהרי על-ידי התרשלותי זו אבד עוד פעם את שווייהמשקל שלי והעצב ימך עוד פעם את לבבי וכל מיני נחם עוד יוסיפו להציקני ואבדתי גם

את מעט השליו ברוחי, אשר קניתי לי ביגיעה, ונתקו עוד הפעם הקשרים הדקים, המקשרים אותי לעתים לעולמות רחוקים...

בליל השבת חלמתי עוד פעם על איזה ספר עתיק, אבל ספר כתוב ונדפס, ולא נשאר בזכרוני מאומה מאשר נראה לי שם, כִּי־אם שורה אחת שנשנתה בדפים שונים – ותכנה: „כל זה היה בדורות רחוקים“, או: „כל זה היה בדורות קדומים“, או: „כל זה נעשה כבר, כבר...“

והיום בבקר חלמתי – והגני נותן לאיש לקרא את דברי הספר „משנת־חסידיים“ על־דבר מוצאי שבת־קדש. קמתי בבקר וקראתי את כל הפְּנוֹנוֹת ההן, ולעניות־דעתי ולצר־השגתי לא מצאתי בהן דבר, אשר יתאים דוקא למצב רוחי עתה, אבל יש שם דברים נוראים, ומאן ספון, מאן רקע, מי הוא אשר יכנס לפרדס זה? –

הללו! הללו! שמור את נפשך. חוסה עליך. קים את הכתוב ב„אזהרות“ שרשמת בדיוק!

ואתה לא נזהרְתָּ ועברְתָּ בימים האחרונים פעמים ושלש ויותר דוקא על הדבר היותר חמור, דוקא על מה שצריך אתה לברות ממנו כמפני האש. הללו! הללו! ערַמְתִּי לא תשמע בקול ד' אלהיו

י"ט שבט.

עוד פעם נכשלתי בעון, ושאל: איזו הנאה יש לי מזה? – לא־כלום. אבל כך דרכו של היצר להלביש את הלא־כלום המוחלט במעטה־קסם, וסוף־סוף, היודע, שהוא לא־כלום – כיצד הוא הולך ונתקל ונופל בו? וסוף־סוף, אֲשֶׁם אני בזה, שלא שמרתי את ה„אזהרות“ כראוי. אפשר, שאם הייתי נותן לב להן כראוי, לא הייתי חוטא. בכל־אפן – תִּדְּל!

חזק ואמץ!

שובה באמת אל אלהי ישעך!

אל יפתה לִבְךָ, אל תסור, אל תחלש –

ואפשר, שהעצבון אשם בכל זה. כבר הראו החסידים על היחס שבין העצבות והחטא – ואמת הוא. אבל מה לך, כי הנך כל־כך מלא עצבות? על־מה רוחך מדוכא? –

חסר לי הרבה. חסרה לי האמונה בנפשי, אותה האמונה, שלפעמים רוממתי. אבל חסרה לי אמונה עוד יותר יקרה מזו: חסרה לי האמונה בעמי...

האמונה בעמי? האמנם לא יאמין לבי לכל יעודי הנביאים? אאמינה. האמנם לא ירחם ד' על עמו? – ירחם. האמנם לא יביט בענים ולא יראה מצוקתם? יראה ויביט –

אבל חפץ הייתי לראות אף קראור אחד מן האור המקנה ההוא, ואינני רואה. רואה אני מסביב רק ספקולציה ורמאית וטומאה וטפשות

ושקר, והעיקר, הריסה גמורה, חרבן והתפרדות. ומי יאחד? מי יחבר? ומי יכניס את רוח-החיים באלו שהם או ספקולנטים או טפשים? כמדומה לי לפעמים, שכל עמלנו לחנם ושגם כל עמלי אני בכל ימי חיי – לחנם. האמנם אוכל לראות כל זאת ולבלי העצב בעמק-המעמקים?
ובכל-זאת –
„קויתי ד' קותה נפשי ולדברו הוחלתי. נפשי לד' משומרים לבקר. שומרים לבקר...”

כ"א שבט.

בנסעי לפני יומים במרכבת הטרם, ישב במחיצתי איש פולני בעל קפסם צהוב ועינים כחולות, נעימות, ופנים מפיקים דעת. בתחנות הבאות עלו שתי נשים צעירות, וכשראו את הפולני הנוכח, שאלו לשלומו ולשלום בנו שנולד לו מקרוב, והוא השיבן כמו שמשיבים לאנשים מקרים טובים. אחרי-כן פנה אליהן בשאלה: ומה נשמע בעיר? – נקאים, השיבו לו הנשים, שהמלחמה תגמר בקרוב, וגם מגבילים את זמן תום המלחמה ליום השביעי או ליום השבעה-עשר לחודש מרץ. – ובאיזו שנה? – שאל האיש בצחוק. – בשנה זו, שנת 1917! – השיבו לו הנשים בבטחה.
אחרי-כן נודע לי, שהיתה שמועה זו הדי נבואת אחת החזונות בפריז עד-כמה תקוה חזקה בלב האדם. כבר כלו כל הקצים, כבר ספרו תמו כל הנבואות וכל החזיונות, ובכל-זאת עוד העם מאמין, עוד הוא מקוה, עוד הוא חולם חלומות – ועוד הוא מתנבא!
הדבר היה בערב, ובבקר נרדמתי ואחלום והנה מי-שהוא מראה לי איזה ספר של קבלה ובו הכתוב: „ואמרתם זבח פסח הוא לד'” ופרושים על כתוב זה. כמדומה לי, שהיה זה סדורו של הרב או האגדה עם פרושו של הרב. על מה ירמוזן מלים אלה?

אור ליום ד' אדר.

מאז רשמתי את דברי פה בפעם האחרונה עברו עלי הרבה סעודות רוחניות, טרדות ורוגזות קשות. קשה למסור את הכל, הכל, כמדומה, כהוגן וכשורה, והכל – כל-כך רע. הוי! אנה אלף? אנה אנוסה? אנה אנוסה מצרות, מצרות לבבי וממכאבי? אנה אנוסה מכל אשר תחזינה עיני סביבי? –
או היש מלים בפי לספר את הנעשה סביבי? האוכל לספר אפילו מקצת מן המקצת?
ואם אספרה כמו, – הלא עון הוא לדבר על מה שאין כל מלה בעולם יכולה לבטא...

פה רק השתיקה, רק הדומייה...
והיאוש בתוך הכל ומעל לכל, זוחל הוא ונכנס ואוחז בכל אדם וממלאהו כל –
„בוקה ומבוקה ומבולקה ולב נמס ופיק-ברכים וחלחלה בכל מתנים
וכל פנים קבצו פאדור“ –
וגם אלה הדברים העזים אינם מביעים אף במעט מן המעט מה
שנעשה עתה ומה שמרגישים –
„מזירעב ולחומירשף וקטב מרירי ושן-בהמות אשלח בם עם חמת
זחליר-עפר“.

זוחלים מן העפר כל מיני שרצים מאוסים, ממלאים את האויר
ומעפשים אותו ונעשים שליטים בעולם הישראלי, נעשים למנהיגים ולבונרי
האומה, בעוד אשר רק לסתור את כל דבר טוב מגמתם, להרוס את המעט,
מה שנבנה בישראל במובן הלאומי, לבצוע בצע לנפשם, להכאיב ולהשחית
את כל יופי וכל נשגב.

ואני אנה אני בא? אנה אני בא עם אנחתי ונהמת-לבי? האוכל
להלחם בכל אלה הנחשים הנושכים, בין שהם מבעלי ההפקר ובין שהם
לובשים חלוקה דרבנן למען מלא חוריהם כסף, למען אכול ושתה ותשמן
בעת אשר „מצדנו נופל אלף ורובה מימיננו“ –

וגם לבעל-ירחמים הם נעשים, ובכיס הם מצלצים ולנדבות הם
קוראים, והכל לשם מה ועל שום מה? הכל בשביל לשמור בהמון האמלל,
הרעב והמדוכא בעני, אשר לא היה כמוהו, למנוח את דם התמצית שלו,
להשפילהו ולהכניעהו תחת-יד אלה, אשר שם ד' תמיד בפיחם ולא
בכליותיהם –

ומסביב –

גם רעב ללחם, גם צמא למים, גם לשמוע דבר ד'.
היש לי הזכות לקרא אליך, אתה, אשר אין לך שם? האמנם יש לי,
החוטא, הנבוזה והמלא בושח וכלמה, הזכות לצעוק אליך?
אתה ידעת את מכאובי, אתה ידעת את נהמת לבי ואנחתי ממך לא
נסתרה, – הביטה וראה את עניי, הביטה וראה את חרפתי!

*** אדר.

בשעה שאני מדבק מחשבתי באלהים וקורא וצועק בצעקה פנימית
ובחוקה והנני מבקש תשובה על שאלת העולם: מלחמה או שלום? – יש
אשר נדמה לי על-ידי סימנים שונים, שאמנם השלום הולך וקרוב; אבל
בשעה שאני מסתכל בעולם ובחיים – היאוש תוקפני ונדמה לי, כאלו גזורה
גזרת-כליה על האנושיות וביחוד על עם ישראל, הנרדף ומטולטל ומושלך
בתוך קה' הקלע ובניו כמו שכוחי-אלהים מתים ברעב ובקור ורבים מהם

מושלים בראש כל חוצות והם הפקר לכל צר ואויב, לכל חומס ורומס מבפנים ומבחוץ.

ומה אומר לי לבי?

הלב מקוה, אבל מה שמסביב נוסך רוח-יאוש בהכרח... וככה, בין תקוה ליאוש, יש אשר אני נרדם בבקר ורואה חזיונות, פעם מעציבים ופעם משמחים, והולך ונשנה חזון הספר (שעליו דברתי למעלה) וגם חזון העפילה, ואז רגלי נתקות מן הארץ ואני עולה ועולה, שש ושש, ויש לי אז הרגשה ריאלית משושי ומעלית, ותמיד אני אומר (בחזון) לבני-ביתי: „הלא רואים אתם, שאפשר להתרומם למעלה וללכת על-פני האויר כמו שהולכים על הקרקע“.

וגם בשבת שעברה נשנה עלי החזון הזה ואמר (בחזוני) לבני-ביתי: „הנה רואים אתם, בני, שאותו האלהים, הנותן כח לבני-אדם ללכת על-פני האדמה, הוא הנותן גם כח ללכת על-פני האויר“...

קוריוז אחד מתוך אותו הספר המופלא: ראיתי בו דפים רבים על צדיק-אמת, בתוכם – על רבי לוי יצחק מברדיטשוב, ובתוך הדברים שורה משונה זו: „אפילו בכלבו של רבי לוי יצחק היה הרבה יותר יראת-שמים מאשר בלבותיהם של אנשים אחרים“.

כןראה, גם שם בעולם החזיון יש לצים – „גודיעין ליה מלי דכדיבי ומחין ביה“...

ואולי בטוי סימבולי הוא זה? „כלב“ – כנוי לחיים החושיים, והכונה: גם בחיים החושיים של הברדיטשובי היה יותר יראת-שמים מאשר בחיים הרוחניים של אחרים.

ראיתי אז גם דברים מספר ה„פליאה“ של בעל הקנה, אבל לא אזכרם.

לפני ימים אחדים עשיתי חשבון-הנפש מחדש ופחד נורא תקפני: הלא כל האנרגיה שלי נתונה נתונה היא תמיד למוסדות זרים ולמפלגות זרות לי לפי עצם מהותן, וסוף-סוף – „אני אני אני בא“? „שמוני נוסרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי“.

ואיה כרמי? ואיך אשמרנו?

תמיד לבי כואב על אסון עמי ותמיד חפץ אני לעזור ותמיד אני חפץ לקרא ולעזור, אבל תמיד משתמשות בזה מפלגות, שנמשך אני אחריהן, פעם על-פי טעות ופעם על-פי הרגל ופעם על-פי חולשה, – ומה יהיה סוף הדבר?

אלי, אלי, עזור לי, תמכני נא, הראני נא את כרמי שלי ושימני נא לנוטר את כרמי...

דברים רבים כתבתי בימי חיי בדם-לבבי, ומה הועיל? בדם-לבבי

הקימותי במות, עזרתי להקמתם, בנינם ושכלולם של עתונים שונים, במות הקימותי, אבל מתי יבנה המזבח לאלהים חיים?
מתן, הוי רבונו של עולם, אוכל להרגיש בכל חושי: הנה זה הוא הדבר הרצוי באמת לאלהים וזהו המזבח, שעליו עלי להקריב את דם-לבי?
...

לוקח אני עתה חלק בעבודתם של העממיים, לפי שדרישותיהם ביחס ליהודי פולין צודקות הן, אבל האם האידואלים שלהם הפגם האידואלים שלי? הלא הם איזה יחס אל האידואל שלי?
וסוף-סוף מסופק אני מאד, אם יארכו ימי לכתי עממם... בין כה וכה והמפלגה משתמשת בכוחותי ונעזרת על ידי, בעוד שימים יבואו ואני – יוכל היות – יבואו ימים, שאהיה מוכרח להלחם עמה.
וככה, כשחולפים ועוברים לפני כל ימי חיי, לבי נקרע לקרעים, כי רואה אני את-עצמי איש, שהכל משתמשים בו ומטים אותו לחפצם בגד חפצו הוא ונגד חפץ מי שברא אותו ונפח נשמה באפו.
אנא, ד' אלהי, תן בי כח לעמוד בפני הכל ושכל ורצון לעבודך באמת, לעבוד אותך ורק אותך!

שכתי וראיתי שלא טוב אני עושה כזה, שחדלתי לדקדק בקיום ה"אזהרות", שרשמתי לי ביום הראשון לחודש שבט שעבר. אף, בשבועות הראשונים לחודש שבט, אף-על-פי שהייתי נכשל לפעמים, מתוך שהיה קשה לי לשמור את כל ה"אזהרות", היו חיי הפנימיים הרבה יותר יפים וטהורים מחיי עתה –

„אם העזבה יום – יומים תעזבך” –

וככה אני הולך ונדחף עוד פעם אל האי-בהירות, המקריות, השממון והעצב, המכשול והחסא.

הנני אומר לנפשי עוד פעם: חדלי!

ועוד פעם הנני אומר לנפשי: קימי את הכל! אל תטי ימין ושמאל!

כ"ו אדר.

עבר היום, יום השבעה-עשר לחודש מרחשון, היום, שעליו נבאה חווה אחת בפאריז בבטחה גדולה, שישים קץ למלחמת העולם, ואף אני היתה לי הרגשה מעין זו, – ואנחנו לא נושענו. בכל-זאת אי-אפשר להגיד, שהיה החזון ההוא חזון-שוא לגמרי, כי אם אמנם לא בא השלום עצמו, הנה באו המאורעות המכשירים את השלום. זאת אומרת: באו מאורעות, המגדילים את המהומה ואת המבוכה, ומתוך אלו תצמח סוף-סוף הישועה, ואף-על-פי שעוד רחוקה היא ואף-על-פי שעוד דם רב ישפך עד שתבוא. מכון אני

למאירעות הגדולים ברוסיה, למהפכה הגדולה ולתוצאותיה הגדולות. אמת, שלעת-עתה עומדת בראש רוסיה המפלגה, שהרניז שלה הוא: מלחמה עד רדתה... מלחמה עד הסוף ויהי מה!... אבל רוסיה הפרועה וההרוסה עתה, רוסיה השסועה וקרועה לקרעים, אי-אפשר לה, שתערוך מלחמה כמו שערכה עד הנה, ואם ארץ רוסיה תחדל להלחם או שכחותיה יתמוטטו, הנה – בוא יבוא המשבר של המלחמה על-כרחם של העמים הנלחמים. העיקר הוא, שהוטל הגורל. אם לא בא עוד סופה של המלחמה, הנה באה התחלתו של הסוף. מתוך החשך העבה, הכפול והמכופל, יעלו סוף-סוף קווי נגה ושמשי-שלום יזרח עוד פעם על ראש בני-האדם.

בשבוע שעבר נודמן לי להיות אצל אדמור"י פולין פה בנרשה ולשמוע חות-דעתם בדבר אלה המדברים תמיד בשם ד' ו"השית" ו"רבש"ע" ועם זה הם עובדים לאילי האסימילציה ומשתמשים לתכליתם זו. באמצעים מגונים מאין כמוהם: בשקרים, ברכילות, בהוצאת דבה, במסירות. והנה לכתוב ולרשום פה את כל אשר קרני בבקורי אלה – יקצרו הגליונות מהכיל. ארשום אפוא רק את התוצאה האחרונה מן הנסיונות הקרים אשר רכשתי לי על-ידי בקורי והרפתקאותי: אדמור"י פולין – ביניהם אנשים ישרים ופקחים, אבל פחדנים גדולים, וביניהם, פשוט, יסלח לי ד' – לא אדע איך לכתובם...

העיקר: אין אמת, אין פשטות ואין תמימות. אין זכר לדברים אלה, שהם הם עיקרי החסידות.

ומה אנחנו רואים מסביב? ומה אנחנו שומעים? אינני חפץ להעלות על עטי. רע מאד. הוי, רבונו של עולם! חוסה נא! רחם נא עלי האמלל שבאמללים. סלוק שכינה אני רואה בכל אשר אפנה. ומתי תשוב השכינה למקומה?

ושוב אני הולך ונתקל, הולך ונתקל. יום ירדוף יום, לילה ירדוף לילה. משפטם של עמים נחתך ואנחנו מוטלים באשפת הגלות, הרעב והדבר, ואני אף אני הדל הולך ותועה, נופל ונכשל לרגעים. ומתי יקיץ הקץ? ומתי יהיה הסוף לכל זה?

ואם לעמך לא תוכל להושיע – הושע לעצמך, ועד מתי תתרשל בקיום ה"אזהרות" אשר רשמת לעצמך ועד מתי תעבור עברות ותפול בעצבות, שממון ותהו?

האמנם לא תחגור עוז בימים רעים אלה? הלא רואה אתה: אם לא תטה כלל בדרך טובה, אם לא תדבק באלהים בכל לבבך ובכל מעשיך, – אבוד תאבד בחשכת החיים!

יאתה הלא לאור אתה שואף ולאור אתה עורג והומה, – פנה-נא:

אפוא כִּי־ךְ לדרך האור, שים פניך למקור האור, חדל מכל מחשבה רעה, מכל מחשבה גסה והמונית, חדל מפל דבור רע, חדל מכל דבור בטל – לבש עוז, עשה טוב, התאזר, התחזק, התאמץ, פנה אל האלהים באמת – וישועתך בוא תבוא!
ועוד פעם:

גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את ה' כי ולשקוד על דלתותי יום, נצור לשונך מרע... נצור תורתך בלבך...
עד מתי תעמוד על פרשת דרכים? עד מתי תפסח על סעפיים? תקע מחשבה אחת בלבך: למלא בכל רק את רצון האלהים. רק לשם זה נשלחת לעולם...

ואני בחלומי בשבת שעברה נשנה עלי עוד פעם חזון העפילה, אבל הפעם בהרגשה ריאליית כל־כך, עד שאמרתי לנפשי: הנה עד עתה היו חלומות, אבל עתה הלא בה קיץ אני עושה כל זאת... הלא באמת אני הולך על־פני האויר... הלא הכל רואים... הלא הדבר כל־כך קל וכל־כך פשוט...

הלכתי על־פני האויר בלאט, בנחת, בנעימות, בפשטות, בבטחות גמורה של איש, שקרקע תחת רגליו. אחרי־כן החלתי לרחף ולשוטט אנה ואנה. נשאתי פעם למקום זה ופעם למקום אחר. הייתי כמבקש איזה דבר ומוצאהו בו ברגע שהוא מבקשו. נעתקתי ממקום למקום וכל זה בלי כל המשך של זמן. משוט באויר התרוממתי ואחל לעוף מעלה מעלה. עליתי ועליתי הפעם, לא בכח איזה פסוק או תפלה, כי־אם בכח מילודיה אחת מתוך הסמפוניה ההשעית לִבִּטְהוֹבֵן שֶׁנֶּגֶן בני לפני.

י"א ניסן.

והולך סובב הרוח... ועולה אני ויורד, יורד ועולה. אין עמדה לרוחי. אין מנוחה. והמנוחה כל־כך נחוצה היא לי. כל־כך אני מתגעגע על המנוחה. הוי, רבונו של עולם! מעט מנוחה תן לי!
ונכשל אני בעוונות ונופל, והזמנים עתה הרי גדולים המה מאד ולגדולות ולנצורות הם קוראים, ואני מושלך ברפש של ענייניהם וסגור בפנה צרה של וכו'־מפלגה וכו'־עיתונים. מתי אצא לרְחֹחָה מן העולם הקטן, המְכֻץ והמצומצם, שבו אני נתון על־כרחי?
קול ד' קורא בכח גם בהדר וגם בדממה דקה: שובו אלי ואשובה אליכם, השלכו את כל ענייניכם הפעוטים והדלים וגם את כל דעותיכם הקדומות והמצומצמות והצרות. שאו מרום עיניכם, ראו עולמות אין־סוף, אשר בדברי יחיו, בדברי ינועו, יזרחו, ישקעו, יעלו, ירדו, אלי ישתחוו, ייִאזינו. אף בכדור השפל הזה. אשר בו אתם נתונים, הלא חדשות אני

בורא מעשים כפירים, אשר לא נעשו עד הנה, מלחמות ומהפכות, אשר לא היו כמוהן. והלא רואים אתם, כי ממשלת-הזרן עוברת מעט מעט מן הארץ וממשלת-הצדק מתעדרת לבוא. הנה הולכת היא וקרבה מיום ליום. ואתם, בית-יעקב, מה אתם עושים? - רדף אחרי תהו, שקע בהבל, הערם ושקר, בקש תאוה, בקש כסף וכבוד. ואף הטובים שבכם, מה הם עושים? - מחלוקת בשביל דברים של מה-בכך, ריב-מפלגות, ריב-לשונות, השתקעות בקטנות, פרוגרמות צרות, פוליטיקה של לא-כלום, ענינים יגעים ונפתלים, מפח-לב ודאבון-נפש, שנאת-חנם בלי קץ. ומתי יבוא הקץ לכל אלה?

ואף אתה, הלל! הנה שואף אתה אל על, אבל אין לך כל כח לעלות ולעלות בלי מעצור. מתאמץ אתה לעלות - ונופל. עולה - ונופל. חסרה לך המנוחה ולכת בצעדים אמיצים בדרך ישרה וסלולה.

אבל, אבי שבשמים! ממי אבקש אותה המנוחה הדרושה לי, אם לא ממך, אבי-השמים, ששמך שלום? וממי אבקש כח ואמץ, אם לא ממך, כח כל הכחות, אשר בידך הכל, ובידך לגדל ולחזק לכל? חזקני נא. אמצני נא. אל-נא תתנני בנפש צרי. אל אבוש. אל אפלים. אל תתנני לנפול. תמכני בימינך. מאוצר מתנת-חנם חנני. חנני בחסדך, כי רק כך ישועתי.

תוכחת מגולה לי עם אדמור"י פולין ואהבה מסותרת. אהבה לא להם, כפי שהם בחיצוניותם, בקטן השגתם, בצרות אפקם, ב"פוליטיקה" המזוהה, שהם אווזים בה, כי אם לשרשם, ליחוסם, לנשמתם העליונה. כי עלי כן בשעה שמוכרח אני לפעמים לדבר נגדם רתת, יותר נכון נגד ה"פוליטיקה" וההנהגה שלהם, עוד יותר נכון: נגד "חצרותיהם" ומלחכי הפנא אשר להם, לבי מהסס: שמא נגעתי באפן לא-טוב במי שהוא ירא-שמים באמת.

הרבי מגור הוא העומד ביחוד בראש ה"פוליטיקה", המוקת ליהודים מכל צד, ודוקא בשעה זו, שנלחם אני בכל כחי בפוליטיקה משחתה זו - לבי חרד: הרי סוף-סוף הוא, הרבי מגור, בנו של בעל "שפת-אמת"...

תוצאות השניות הזו - וכוחים עם עצמי לפעמים בהקיץ ולפעמים בחלום. ככה חלמתי בשבת שעברה והנני נמצא בבית-מדרש גדול ובו חסידים מחסידים שונים. לרוב - חסידי גור. הזמן - אחר התפלה. אלה חולצים תפליהם, ואלה - לבושים בתפליין; אלה יושבים על מקומותיהם, ואלה נעים הנה והנה. אלה הוגים בספרים, ואלה עוסקים בדברי שיחה. אלה מדברים דברי חל, ואלה - דברי חסידות. עומדים הם המדברים בעגולים עגולים. אני נמצא בתוך אחד העגולים האלה ומתנכח עם העומדים לפני על-דבר הרבי מגור. העומדים טוענים: אסור לעבור על דעתו של הרבי מגור, לפי שנאמר: "ויאמינו בד' ובמשה עבדו". ואני טוען: ומי זה יוכיח?

לִי, שהוא, הרבי מגור, הוא באמת „משה“ של הדור הזה? מה הם הדברים הטובים המיוחדים שעשה ובמה מתגלה רוח־הקדש שלו? –

ככה הרביתי לטעון נגד המאליהים את הרבי מגור. אני – בשלי, הם – בשלהם. הקיצוני ועדין לא עמדתי על עמקה של הלכה זו...

גם חזון העפפה נשנה עלי היום בבקר ויחד עם זה – רמז לאדמו"ר אחר, הרחוק גם בזמן גם ברוח מן הרבי מגור. בחלומי והנה קורא אני באיזה ספר דברים נפלאים ומוזרים, ונדמה לי, שהדברים נכתבו מימים קדמונים, ואז, באותם הימים הקדמונים, נבאו על הרעיון המשיחי ביחד עם משפחת שלמה, – או סלמן, – ובא הבאור אחר־כך – ולמן. האמנם משפחתו של הרב מלאדי?

לבי מרתת. מפחד אני מן הכתוב: ואמרתם זבח פסח הוא לך, שעלה לי בדמדומי אחד הבקרים לפני שבועות אחדים. מי יודע, אם לא יהיה שפך־דם גדול והתנגשות עצומה בין שני הצדדים הנלחמים בימי הפסח הבאים? ומי יודע את אשר יקרה למיליוני אחינו יושבי רוסיה?

מי יודע, אם לא תתפרץ הקונטר־ריבולוציה בימי הפסח הבאים ותחול על ראש עמנו האמלל?

הוי, מי יודע?

„פסח“ הוא בשורת־השלום, וגם כל נימי לבנו ישמיעו: שלום, שלום. אבל המאורעות מכזיבים את השלום. ומי יודע, אם „זבח־פסח“ הבא יהיה זבח־שלמים?

יום ד' דחומ"פ.

בימי פסח אלו היה נצחון של האשכנזים על־יד הסטוכד וגם נסיגה לאחר עצומה שלהם בצרפת. בשני המקומות היה הרג רב ושפך־דם גדול. הוי! מתי יבוא הקץ לכל זה המחזה הנורא? מתי יבוא הקץ לשד ושבר זה, המהפך את האנושיות כלה לגלי־פגרים ולגלי־קברים?...

אבל היה גם זבח־שלמים בפסח הזה. כי הנה בשבוע הזה היתה מניפסטציה של שמונים אלף איש בפטרבורג, שדרשה שלום ורק שלום. מקסים גורקי נסע לחוף־לארץ בשביל לתוך ולפשר בין המפלגות הסוציאליסטיות השונות במדינות השונות בנוגע לדרישת השלום. הועד של הפועלים בפטרבורג החליט לדרוש שלום במפגיע ומחה בדברים עזים ונמרצים מאד נגד הממשלה הזמנית בפטרבורג, המעכבת בעד השלום.

הנה כי כן – „ואמרתם זבח פסח הוא לך“.

מצד אחד אנושיות מתבוססת בדמיה, ומצד אחר – קו־אור, שסוף־סוף

מבקיעים הם את הערפל העבה ואת אֲדִי־הדם. מלחמת ההווה וההפסד, מלחמת החיים והמות – והלב בוחר בחיים...

כל הנעשה עתה ברוסיה מפליא מאד. הכל כמו במחזה־קסם. ממשלת־הזודון, ששרשיה היו, לפי מה שחשבו הכל, כל־כך עצומים, נעקרה ממקומה. כנראה, נפלה ולא תוסיף קום. בא הקץ לממשלת־דמים זו, אשר ממשלת גירון וקליגולה, אספסינוס וטיטוס אך כשחוקי־לדים נגדה, נפלה ממשלה זו, שכלה מגאלה היא בדמי רבבות אנשים נקיים, וביתוד – בדמי היהודים. נפלה ממשלה זו של גול־משפט ועוות־משפט, מקח־שוחד ורדיפת־שלמונים, עשק וחמס, שוד ורצח ופוגרומים איך־קץ. נפלה ממשלה זו, שהרבתה לחטא ולפשוע מכל הממשלות שעל־פני האדמה בעבר ובהווה.

פתאום הופיע אל־הי המשפט בחרבו הגדולה והקשה ויכריע ממשלת־הרצח וישרנה וימגרנה ויעקרנה. בא אל־ההנקמות, שהוא גם אבי־היתומים וידין־האלמות, אבי כל העשוקים והשדודים, ויקום נקמת דמי בניו ובנותיו השפוכים, דמי היהודים האמללים, דמי כל הנטבחים והנחנקים והנטבעים והמתים באשמונים, דמי הנשים המענות, דמי הילדים הקרועים לקרעים.

המספקת היא נקמה זו?

עוד יד האלהים נטויה על רוצח־עולם אלה, שעטרת־מושלים לא היתה הולמת אותם כלל וכלל.

ההופעה הראשונה של אל־נקמות והבשורה הראשונה של מהפכת רוסיה היתה בודאי – המיתה המשונה של רספוטין.

אויביו המיתו אותו ככלב ובזה שברו מגן־עוזה של ממשלת־הזודון...

מי ומה היה רספוטין?

זה היה בודאי אדם נפלא, אדם בעל כחות רוחניים גדולים ועצומים מאד. רק על־ידיזו אפשר להבין את כחו הגדול והשפעתו הגדולה על מלך רוסיה ועל המלכה הרוסית ועל כל קרוביהם ועל הרבה מן השרים הגדולים בפטרבורג. אדם לא־מלומד, יותר נכון, – בור גמור, אדם שלא ידע לכתוב אף מלים אחדות בלי שגיאות גסות, „מוזשיק“ פשוט שבפשוטים מערבות סיביר, היה פתאום לכח כפיר, החותך גורלם של עמים וממלכות. בודאי יש דברים בגו. לו היתה התוצפה הגדולה של אנשים יוצאים מן הכלל. הוא היה מלא ערמה ומרמה, זמה וזומה. הוא הכניע את הכל, ביחוד את הנשים, בפראות־טבעיותו, חוצפתו־גסותו, תבליתי־טומאתו. כל־זה אמת הוא. אבל כלום מעטים הם ברוסיה אנשים בעלי תאוה גדולה, חוצפה וערמה גדולה? ומדוע היה אך הוא למושל בלבבות אבירי־עולם? בודאי מפני שהיו לו גם כחות רוחניים חיוניים גדולים, חושים נסתרים, חפץ ורצון כביר, אלא שהטה את כל אלה הכחות לא לצד הטוב, כי־אם לצד הרע. הוא היה מלא עוונות ופשעים, אבל אי־אפשר לכחד, שהיו לו, יחד

עם זה, גם הרגשות דתיות עצומות. בחשך בא ובחשך תעה – ולא נמצא איש, אשר יראה לו את הדרך הישרה והטובה, ויבחר בדרך זמה ובארחות עקלקלות. נראה, שהיה גא-לב מאד עם כל העננה החיצונית שלו, ולא הטה אָונו למוסרם ולמודם של אנשים ישרים. את כל אלה ה„קדושים“ וה„חכמים“, אשר סבּוהו, בטל בלבו, בדעתו, כי נעלה הוא עליהם לאין-קץ בכחותיו ובאמץ-לבו. לו נמצא לו איש פקדוש זוסימא (ב„אחים קרמזוב“ לדוסטויבסקי), איש בעל כשרון גדול, בעל דעת גדולה, כח-לב גדול וחפץ נמרץ להיטיב, אפשר, שהיה מטה את רספוטין לטוב. אבל חזיונם של אנשים כאלה לא נפרץ הוא אפילו בין האַסקטים היותר גדולים. נשארים אפוא רק ה„בינונים“, אנשים שכונתם רצויה ודעתם קצרה, חפצם טוב, אבל חלש. כל אלה לא יכלו להשפיע על כח איתן כרספוטין ולהטותו לטוב. רספוטין גדל אפוא פרע. בכחו הרוחני הגדול היה מעוז ומחסה למלך רוסיה, בנטעו בלבו את האמונה החזקה, כי כל-יעוד הוא, רספוטין. חי – זפון הוא, ניקולי, ומלכותו. האמונה החזקה הזאת אמצה תמיד את לב ניקולי, כי על-כן לא שם לב לכל הדרישות הצודקות של עמו. בטוח היה, שהצדק אתו, מאחר שהאלהים, אשר רספוטין הוא נביאו, עמו...

ככה חיו שני האנשים האמללים האלה, ניקולי ורספוטין, בטעות גדולה ונוראה, שהמיטה שואת-המות המשונה על האחד וירידה מן הכסא, שפלות ובזיון וענויי-נפש מאין כמוהם – על השני...

ולניקולי – יש אשר לבי ינוד לו. יש אשר רחם ארחמנו. נדמה לי, שהוא מצד עצמו ולפי עצם תולדתו לא היה אדם רע כלל. כמדומה לי, שאך החנוך הרע והסביבה הרעה והחונפים הרבים עשוהו לגורם של הרע. חושב אנכי עוד, שהוא אחד מאלה, שיכולים להתאונן: „אבותינו חטאו ואינם, ואנחנו עונותיהם סבלנו“. ניקולי סובל לא רק בשביל חטאו הוא, כי-אם גם, ובעיקר, בשביל חטאיהם של אבותיו וחטאיהם של כל הסובבים אותו.

אינני יכול להוכיח בעובדות את צדקת משפטי על ניקולי, אבל מרגיש אני, שניקולי הוא בעיקרו ותולדתו – אמלל ולא חוטא. מתאים להרגשתי זאת הוא חלום אחד, אשר חלמתי באחד הבקרים שבחצי השנה הראשונה של המלחמה. ראיתי והנה לפני חדר בלא שטח. באיזה עמק עומד איש משונה, ובחיקו – ילד. מסתכל אני באיש ההוא, והנה הוא – המלך ניקולי. יפיו של ילד-חיקו לא אוכל הבע. עינים שחורות, חכמה רבה, מרץ וטוב-לב. הילד משך את לבבי אליו בחבלי-קסם. ראיתי את המלך ניקולי – והנה פניו מפיקים צער גדול וכאב פנימי. שפכתי לפני את כל מרי-רוחי, הרביתי לספר לו על כל הענויים, שמענים את היהודים, ודמם הנקי הנשפך בראש כל חוצות, על הפוגרומים, על השחיתות ועל

התליות, והוא כמשיב לי: „האמינה לי. אני לא ארע אף מה מכל אלה הדברים”...

מדי דברי ב„מלך”, זכור אזכור מלך אחר, אשר גם אותו ראיתי בחזון בימי המלחמה הראשונים. את המלך ההוא – וילהלם – ראיתי לבוש בגדי מלכות ועוטה הוד. לא דברתי עמו, לא נגשתי, כי יראתי. עיני חזו אותו מרחוק ומן המרחק ההוא כמו צופה ומביט הייתי לתוך לבו, מחכה ומצפה לסופה של המלחמה. יחד עם זה נדמה לי, שרואה אני את הד”ר קנטור, היושב בריגה, והוא נעשה למיניסטרו של וילהלם... מי יודע נפתליהם של החלומות? – האשכנזים לכדו את החבל הפלטי ופשטו קרוב לריגה, והד”ר קנטור – אחד הטובים והמובחרים בנו – מת...
...

בראותי את קצה הנורא של ממשלת רוסיה, זכור אזכור חלום מופלא אחד, שראיתי בשנה הראשונה של המלחמה. הדבר היה כחודש ימים לפני חג הפסח תרע”ה. אכזריותם של הרוסים ונקמתם ביהודים גדלו אז לאין-שעור. משעה לשעה באו שמועות המקפאות את הדם. גרושים כמעט מכל ערי פולין. גולים, נודדים, רעבים, קופאים בקור. המון נודד לערים הגדולות, ילדים וחלשים מתים בדרך. הבאים – קנים ברחוב. עלילות בלי מספר. יהודים נטבחים ככבשים. נתלים בעד העירובין, שהם עושים. פוגרום אחד גדול ונורא תוקף את כל ארץ פולין. אין מנוס ואין מפלט. גם עלי רישה רחפה סכנת הפוגרום.

הועלו עלי הטבח קדושים וטהורים; נהרג רב זקן צדיק וישר; רבנים רבים לקחו שבי וענו בענויים. הלכתי אז כל הימים כמשגע. לא דברתי דבר, כי גדל מאד הכאב. אך רעיון אחד מלא את לבבי: הכלה אתה עושה לשארית ישראל?

והנה בעודני שוכב באחד הבקרים והוגה את מחשבתי הנוגה, וארדם וארא בחלומי רב אחד זקן יושב מסביב לשלחן, העומד בבית-מדרש. מסביב לשלחן יושבים יהודים ומקשיבים לפרשת החומש, שהוא, הרב הזקן, קורא לפנייהם ומבאר. פני הרב ומצחו מלאים קמטים וכלו מביע צער, אשר לא יתואר בדברים, ורוגז רבני. נדמה לי, שידע אני, מי הוא הרב, והוא: רבי נפתלי צבי יהודה – זכר צדיק לברכה – ראש הישיבה בלוצין. מימר לא ראיתי את הרב ההוא, ובכל זאת ידעתי בברור, שאך הנצי”ב הוא המגיד את החומש, הוא ולא אחר...
...

ואשמע והנה קורא הוא בפרשת „בחקותי” ועומד הוא בפסוק האחרון, שבו מסתימות הברכות ומתחילות הקללות. את הפסוק הוא קורא באיזה נוסח, השונה מן הנוסח השגור בפינו, בניאדם חיים, ואחר שהוא גומר את

הכתוב הוא מפרש ואומר: כשבני ישראל עושים רצונו של הקדוש-ברוך-הוא, אז הוא מחויב לגאלם, שהרי עושים הם את הדבר שלו, אבל כשאינם עושים את רצונו, איננו מחויב כלל וכלל להצילם...

בבהירות מיוחדת הטעים את הדברים האלה. על-כן אני זוכר את הדברים כפי שקלטה אותם אֶזְנִי הפנימית מלה במלה: „אז די יודען טהוען זיין זאך, איז ער זיי מחויב צו העלפען; אז זיי טהוען אָבער ניט זיין זאך, איז ער זיי גאָר ניט מחויב צו העלפען...”

ובא אחרי-כן הבאור לזה: כשאין ישראל עושים את הדבר, שלמענו נוצרו, הרי הם עם ככל העמים, ומאחר שחלשים הם מכל העמים בטבע – גורלם יגון ואנחה...

אבל לאחר שדבר את הדברים האלה עבר רוגזו מישראל על העם האוכל אותם והרוגז היה לכעס, והכעס – לקללה נמרצה. הוא דבר דברים רבים חטופים ובהולים, ותכן כלם – קללה אחר קללה, קללה רעה מחברתה. קורא הוא את „התוכחה” כלל ומהפכה על ראשי הרוצחים והשודדים את היהודים...

את עצמי ראיתי אָז עומד לא בבית-המדרש עצמו, כי-אם ב„חדר השני”. את הרב ראיתי מבעד הדלת הפתוחה, אבל את הדברים שמעתי מאחרי הכותל. נדמה לי, והנה מי-שהוא מעיר את אזן הרב: „הנה שומעים מאחרי הכותל...” והרב משיב בקפידה: „ואם שומעים מאחרי הכותל – מה איכפת לך? („און אז מען הערט הינטער דער וואַנד – וואָס אַרט עס מיך?”)...”

הקיצותי ואשתומם. מעולם לא ראיתי את הרב הנזכר ומעולם לא הרהרתי בו, ואף את ספריו לא ראיתי מימי. לפי שרש נשמתי אני מהרהר כפעם-בפעם על הבעש"ט, על רבי נחמן מברסלב, על הרב מלאדי, על ראשים אחרים של החסידות, אבל עם הנצי"ב ז"ל לא היה לי עד אָז שום מגע-נפש. נזכרתי, שהרב חבר שו"ת („משיב דבר”) ופרוש על השאלות („העמק שאלה”) ופרוש על התורה („העמק דבר”), אבל מימי לא ראיתי אף שורה אחת מכל אלה הספרים. שערתי, שאלה הדברים, שקלטה אֶזְנִי בחלום, הם מפרושו של הרב על „בחקותי”, ואחל לבקש את ה„העמק דבר”.

לאחר עמל רב (הספר הזה לא נמצא אז בבית אוצר-הספרים שעל-יד ביהכ"נ לנאורים בירשה, ובכלל הוא נמצא רק אצל בעלי-בתים יחידים, שהיו תלמידי נְלוּוֹיִן לַפְּנִים) השגתי מיד איש אחד, ומה גדלה השתוממותי בראותי ב„העמק דבר” בפסוק הנזכר („ואשבור מוטות עֲלֵכֶם ואולך אתכם קוממיות”) את הרעיון הזה עצמו, ששמעתי מפי הרב בחלומי...

הסגנון שם אחר הוא, אבל התכן – מאותו שזכרתי. ועוד פעם אני שונה על דברי: עד היום ההוא לא ראיתי אף שורה אחת ב„העמק דבר”.

והנה גם הפשר האחרון:

לאחר שני ירחים היתה תבוסתו של החיל הרוסי בגליציה שלמה, ועתה לאחר עבור שתי שנים נפלה הממשלה הרעה, שהיא אך היא המיטה את כל הצרות הנוראות על היהודים. אבל קצתו של הרב חדרה לעמק עוד יותר גדול. לא רק על הממשלה לבד שפך חמתו... ה"תוכחה" – חרבן היא...

אסרו חג הפסח.

בימי הפסח שעבר היו התנגשויות עצומות בין שני הצדדים הלוחמים, שכמותן לא היו כבר, ויחד עם זה התחזקה האגטיציה לטובת השלום ברוסיה, עד שלא רק המועצה של הפועלים ואנשי-הצבא דורשים שלום, כי אם גם המועצה של הסוחרים הגדולים (שעליהם נשענת ביחוד הממשלה הנוכחית) ברוסיה דורשת שלום בהחלט –
ו"לשלום מר לי מר" –

יחד עם אלה החזיונות המשמחים ברוסיה הופיע גם החזיון האיום והנורא, שלבי נבא לי מראש – חזון הפוגרומים. כפי שמספרים העתונים, היו פרעות ביהודים בערי-הנגב, ולפי מה שמספרים, נהרגו בחרסון לבדה כשתי מאות וחמשים יהודים.

כבר קהו החושים ואוי אוי לנו, ששומעים אנחנו עתה שמועות כאלה בלא אותה ההתרגזות בלא אותה ההתמרמרות שבשנות השלום. הלא העולם כלו טובע עתה בדם ובדמעות, – עוד נטפי דם, עוד נטפי דמע, – הכל הולך אל מקום אחד.

והסוף? אם גם תזרח השמש, ואם גם יופיע האור, אבל הדם הנקי במה יכפר?

סוף-סוף, מה להם לרבי-רבבות הקרבנות הנקיים ולצדק ולשלום אשר יופיע אחר מותם –

„ואם אחרי הכחדי מתחת רקיע

הצדק יופיע,

יגמר נא כסאו לעד!...”

אמת, שהצדק האלהי שונה הוא לגמרי ובהחלט מן הצדק שלנו והאלהים בצדקו מעביר דורות ומקריב דורות בשביל אשרם, טובתם, עלייתם ואורם של הדורות הבאים, אבל לבנו, לב אדם, גם הוא דורש את שלו. יש לו הצדק שלו ויש לו התביעות שלו. הצדק שלנו, בני-האדם, הלא עומד הוא וטוען בכל תקף: הדם הזה של מיליוני בני-אדם, ביניהם ילדים וקטנים, למה ובשביל-מה הוא נשפך?

„בשביל ההרמוניה הכללית, בשביל האשר ש'לעתיד לבוא'.”

אבל מה להם, לכל אלה הנהרגים, הנחנקים והנטבחים בעצם ימי עלומיהם, בטל ילדותם ותומתם, בעוד אשר כל עורק ועורק בהם דרש חיים, חיים פרטיים, אישיים, עצמיים – ולהרמוניה, אשר תופיע

לאחר דורות רחוקים או גם קרובים, אשר יקבלו את כל זה האשר ואת כל זו ההרמוניה כדבר המגיע להם ממילא, מבלי הזכר כלל את מיליוני-מיליוני הקרבנות, שהקריבו הדורות הקודמים בשביל האשר והענג שלהם, ואם גם הזכר יזכירו את הדורות הראשונים מתוך שמחה ומתוך חדוה – מה בכך? הבזה ישלמו כל הדורות, שָׁעָנוּ וסבלוּ הבזה יִכְפֹּר הדם הנשפך? הבזה יִסְלְקוּ היסורים האיומים של דורי-דורות?!

שאלה ישנה היא זו, שאלה של אינן קרמזוב, אבל עוד לא באה עליה התשובה הנכונה.

בכניסת הימים האחרונים של פסח, בין-הערבים, ישבתי על-יד שלחני בביתי. הייתי עֵיף ויגע וארדם. נרדמתי נשען על כף-ידי. ישנתי ואיקץ, ואומר לבני היושבים על-ידי: דעו לכם, כי האנגלים כבשו בימים אלו עירות בארץ-ישראל. אינני זוכר, אם ראיתי איזה דבר בשנתי או כי הִגֵּד הִגֵּד לי, אבל ידעתי ברור, שכן הוא. נוטה הנני לחשוב, שחלום-אמת היה, לפי שהיה ברור ומוחלט מאד.

זכור אזכור לרגלי זה מאורע אחר קרוב לו: ישנתי פעם אחת בשבת בצהרים ואיקץ בידעיה ברורה ומבוררה: מעשים גדולים ונוראים יַעֲשׂוּ עַל-יד פינסק. הפרונט הרוסי היה אָז גדול מאד והאשכנזים היו כל-כך רחוקים מפינסק, עד כי לא עלה על לב איש, שהאשכנזים יתקרבו לעיר ההיא. אנכי מצדי לא חשבתי כלל בשבועות אלה על-דבר פינסק ואף לא הרהרתי בעיר ההיא. ופתאום – הנה פינסק...

וידעתי אָז ידיעה ברורה, שהחיל האשכנזי יתפשט בפינסק. ואמנם כן היה: עברו ירחים אחדים והחיל האשכנזי בהיותו הולך וכובש כבש גם את פינסק והמלחמה חוקה מאד על-יד העיר ההיא.

ואף גם חרבן גדול נעשה בעיר ההיא ואֲלָפֵי יושבים נעים ונדים בכל קצוי ארץ והם רעבים, ערומים ויחפים. הרפים והענוגים בהם עובדים עבודת-פרך, עשירים ונדיבים – באו עד ככר לחם. כלָה ד' כל חמתו בעיר ההיא ויושביה. מי יודע על-מה ולמה? הן לא גרועים הם יושבי פינסק מכל בני-ישראל!

אבל „מי תפן רוח ד'“. „צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה“. הוי, התהום הנורא, הבולע מיליוני-מיליוני אדם! האמנם לא יאטר התהום ההוא את פיהו? ומתי, הוי אבי, אבי, מתי? מתי?

בוה הרגע, שאני כותב דברים אלה, אני שומע קול קורא מעמקי נפשי: בימים הראשונים לחודש תמוז הבא יבוא איזה שנוי. אחכה.

ומדי דברי במה שאני רואה לפעמים בהרדמי ביום נשען על כף-ידי,

אזכור מאורע אחד, שקרה לי בחורף שעבר והחרידני מאד. אנכי לא אדע עד-מה מן המראות ה"אסטרליים" שעליהם מדברים בעלי-המסורותין שאינם מבני-ישראל. מה שאני רואה לפעמים – אפשר, שטעות הוא, אפשר, שחזון-שוא הוא, אבל בא הוא תמיד בציורי קדושה. רואה אני בחלום אנשים טהורים, צדיקים, ספרים, צרופי שמות וכו', אינני צריך לפענח ולספקנותם של אחרים. גם אני בעצמי רבה בי הספקנות, ולפעמים – גם הלעג. אבל לי, שראיתי והרגשתי את החזיונות ההם, אי-אפשר לי, בכל ספקנותי, לכחש, כי יש בחזיונותי, ביחד עם הערבוב החלומי (לפי "שאין חלום בלא דברים בטלים"), גם הרבה מן האמת הטהורה. ואולם אן, באותה פעם, שעליה אני מדבר עתה, נרדמתי ואחזה חזיון אסטרלי ממש, חזיון שלא מסטרא דקדושה.

נרדמתי אך לרגע נשען על כף-ידי וארא לפני חתול אדום, חתול של אש, בריה, שכמוה לא ראיתי בימי חיי. הבריה רחפה לגג עיני ורעדה אחזתני. הקיצותי בבהלה. נחליתי אן, אבל בחסדי ד' הגדולים עלי נצלתי מכל רע. יהי שם ד' מבורך!

במה אודה לר' על כל החסד, אשר הוא עושה עמדי, החוטא האמלל, במה אודה לו על האור והאמת שלו, שהוא שולח לי, והם ינחוני ויוציאוני מעמקי הקלפות, מעמקי המחשכים, לטבול בים הטהרה ולהתחמם כנגד האש הקדושה?

לא בצדקתי, כי אם בצדקתך, האלהים. לא במעשי הטובים, כי אם בחסדך, חסד-חנם מאוצר של מתנת-חנם... צערו של המורה א. פ. ג., שאשתו אסרה וילדיו לקחו מאתו והוא בעצמו רעב וצמא בין לדבר ד' ובין ללחם ומים ומגיע הוא ביסוריו עד לידי יסורי איוב, נגע כל-כך אל לבי, עד שפעם אחת בבוא אלתי אשתי, שהיתה בביתו להביא, לו איזו עזרה, שהשיג עלידי, וספרה לי מבידותו, מצערו וענויו הרבים, קבצתי את כל נקודות-נפשי אל תפלה אחת קצרה, שהתפללתי: אנא ד' אלהי, תצא נא האשה ג. מבית-אסוריה עד ימי הפסח הבאים... כשני ימים לפני הפסח בא לביתי המורה הנזכר ובשר לי: אתמול יצאה אשתי לחרות... ד' שומע לקול אביונים. "קרוב ד' לנשברי-לב ואת דכא-רוח יושיע..."

ר"ח אייר.

בר"ח שבט קשמתי לעצמי אוהרות-חיים. עתה אני רושם עוד אוהרות לעצמי או תוספות-אוהרות:

(א) הדבק במדת החסד עד הקצה האחרון, וסלח ומחל לכל המקללים אותך, אולי ישא ה' לפשעך.

(ב) "צדק צדק תרדוף". צדק לעצמך, צדק לבני ביתך, צדק לצדקניות, דבקות בצדק העליון (צדק שלום-יסוד).

(ג) היה תמיד בשמחה (כמובן, שמחה פנימית, שוקטה, בנחת, ולא הוללות בשום אופן), כי העצבות מבנאה לכל מיני מעשים רעים והרהורים רעים.

(ד) התנהג בענייני הגוף גמ"כ על פי סדר קבוע, כי הערבוב והבלבול מזיקים מאד גם לגוף גם לנפש.

(ה) "רבים מכאבים לרשע, ובוטח בד' חסד יסובבנו". אל תפחד ואל תרה, בטח בד', ואם חטאת לו – שוב! אל תתמהמה!

(ו) אל תחשוב, כי אין מקבלים אותך בתשובה, לפי שהרבות לחטא – אין לך דבר העומד בפני התשובה. בכל עת ועת אפשר לחתור חתירה מתחת כסא הכבוד, אם שבים באמת ובלב תמים.

(ז) "ואתה, ין-אדם, תרחם על נשמתך, המתקמת לעד, להביאה אל תענוג מופלא, אשר לא ראתה עין, ולא יביאוך רוב תאוותיך לחטא ותהיה נדחה מאור אל חשך. חמול על עצמך וחוס על נפשך ואל תחלל הוד נשמתך בהבלי התענוגים" (ארחות צדיקים).

(ח) עיקר העיקרים: סגור פין (בלתי אם לדברים קדושים, לדברי מדע ולמוד נחוצים, לשיחת רעים ואורחים בקצור היותר נמרץ); סגור עיניך (בלתי אם לתפארת שבקדושה); רפז מחשבותיך (שתחשוב בכל עת ועת רק על אותו הדבר שאתה עושה, ובשעה שאתה חושב על איזה דבר אל תפזר מחשבותיך לענינים אחרים); חשוב רק מחשבות קדושות, טהורות, טובות, משמחות. קדש עצמך כלך לשמים. היה עבד למקום ובן למקום. אל תהיה כעבד העושה את עבודתו רק בעת קבועה, כִּי-אם בכל רגע ורגע אתה עבד ובן למקום.

אורות.

א.

"עבדו את ד' בשמחה, באו לפניו ברננה". אית אתר דלא אתפתח אלא בנגונא. השמחה משברת כל המחיצות. כשהמחיצות נשברות, רואים והנה הכל – אין יש רק ד'. כשהאלהים עושה משפט, כשהכל רואים את יד ד' – העולם ומלואו מתמלא שמחה. "ישמחו השמים ותגל הארץ, ירעם הים ומלאו... לפני ד', כי בא לשפוט את הארץ". כשנעשה דין במצרים – וירא העם את היד הגדולה אשר עשה ד' במצרים וייראו העם את ד'.

וַיֹּאמִינוּ בְד' וּבִמְשֵׁה עַבְדּוֹ. אֲזַי שִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת...
 הִירָאָה, הָאֱמוּנָה וְהַשִּׁירָה בָּאוּת אִז כֹּאחַת...
 „הוד והדר לפניך, עז וחדוה במקומו“. במקום שהאלהים מופיע בין
 בחסד ובין במשפט – הלאה כל הכעור והנוול שבחיים! הלאה כל השפלות
 והעבדות! הלאה כל העצלות והעבדות!
 במקום שהאלהים מופיע – נשברות קריות־תהו, נופלות חומות־בבל,
 שוקעות ערי־חטא. הדי־אפל נעלמים, הבריחים נגדעים. בתי הכלא
 נפתחים...

ב.

אברהם אמר: „אנכי עפר ואפר“. משה אמר: „ונחנו מה“. זה סותר
 בהחלט לאותו מצב הרוח של בעלי האקסטזה הקצונית (ביחוד בין
 הנוצרים), שבדבקותם הם מְדַמִּים את עצמם כל־כך מתאחדים באלהים, עד
 שהם והאלהים – אחד. באמת צריך הנברא לזכור תמיד, שהוא רק נברא,
 אין, אפס.

„במקום גילה, שם תהא רעדה“, במקום הדבקות היותר גדולה
 וההתאחדות היותר עצומה צריכה להיות גם יראה עצומה, נסיגה
 לאחור. גם באותה שעה עצמה, שהנפש מגיעה בהתלהבותה עד לידי
 התכללות באור אין־סוף, היא צריכה לזכור את אפסותה המוחלטת
 כשהיא לעצמה, ואותה הזכירה מביאה לידי אמת השפלות, ואז,
 כשמתאחדות באמת, השפלות והשמחה, אזי האדם מרגיש קרבת אלהים.
 במקום ה„רצוא“ צריך להיות גם ה„שוב“. יותר נכון: ה„רצוא“ וה„שוב“
 צריכים להיות ברגע אחד. „ואם רץ לבך – שוב לאחד“. באותו רגע עצמו
 של ההתכללות צריך האדם לא רק לחשוב, כי־אם גם להרגיש בעמקי
 המעמקים של נשמתו: „מי אנכי, בריה שפלה מעוטה בדעת, לפני
 תמים־דעים...“

אף כי מעלת האהבה גדולה לאין־קץ, בכל־זאת הסימן האמיתי
 לקרבת־אלהים אמיתית היא דוקא – היראה הגדולה. לפיכך, כשראו בני־
 ישראל „את היר הגדולה אשר עשה ד' במצרים“, כשראתה שפחה על הים
 מה שלא ראה יחזקאל, אף־על־פי שבודאי הרגישו אז את האהבה היותר
 עצומה, שהרי עין בעין ראו את ישועת ד', את הגאולה הגדולה וחרות־
 העולם, בכל־זאת לא נאמר: „ויאהבו העם את ד'“, כי אם „וייראו העם
 את ד'“. ככה נאמר אצל יעקב, כשראה „סלם מצב ארצה וראשו מגיע
 השמימה“ ושמע את הדבור הנשגב, והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל
 אשר תלך –: „מה־נורא המקום הזה, אין זה כי אם בית אלהים וזה
 שער השמים“... במקום האהבה, הגילה וההוֹדָה – באה היראה הגדולה.
 כשפגש אברהם את ארבעת המלכים וראה עד־כמה האלהים קרוב לו בכל

קראו אליו, הלא לבו ובשרו רָנְנוּ לאל חי, והוא, אברהם, בעל החסד, בעל האהבה, בודאי שנשמתו עלתה באהבה ובהודיה על כל גדולתה, אבל באותה שעה עצמה היתה כל־כך מלאה פחד מהדר גאון ד', רעדה לבשה ופלצות אחזתה, עד שהיה צריך לבוא דבור מיוחד להרגיע את אברם: „אל תירא אברם – אנכי מגן לך“...

הרגשת החסד הגדול מביאה את אבות ישראל דוקא לידי הכִּנּוּעַ והתקטנות. ככה אנו מוצאים אצל יעקב אבינו: „קטנתי מכל החסדים והאמת“...

עתה צא וראה, מה בין אבותיהם של ישראל ובין בעלי האקסטזה

הנוצרית...

רק המלאך „די מדרוהי עם בשרא לא איתוהי“ יש אשר במסרו לבני־אדם את דבר האלהים איננו אומר: „כה אמר ד'“, כי אם מדבר הוא כאלו הוא והאלהים – אחד. ככה אנו מוצאים בספור על־דבר העקדה: „ויקרא אליו מלאך ד' מן השמים ויאמר אליו: אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה, כי עתה ידעתי, כי ירא אלהים אתה“.

רק למלאך נתנה זכות כזו, אבל לא לבן־אדם יהיה מי שיהיה. רק משה היה האחד שעלה לפני מותו, כמדומה לי, למדרגת ההתכללות הגמורה באלהות, עד שהיה יכול לדבר בסגנון של אחדות הצורה ויוצרה... על־כן נאמר במשה לפני מותו: „ויצו את יהושע בן־נון ויאמר: חזק ואמץ, כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי ואנכי אהיה עמך“. מי הוא אותו ה„אנכי“? הלא משה הוא המצוה ליהושע! ומי הוא זה אותו ה„אנכי“, אשר יהיה עם יהושע אחרי מות משה? אבל משה, ה„דעת של כל ישראל“, „בעלה דמטרוניתא“, היה אָז, בהפרדו מן העולם הזה, כל־כך חי ודבק ומתאחד באלהים, עד שהיה יכול להגיד כמו מלאך – „ואנכי אהיה עמך“...

ג.

„ועברתי בארץ מצרים“ – אני ולא מלאך; „והכיתי כל בכור“ – אני ולא שרף; „ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים“ – אני ולא השליח, אני ד' – אני הוא ולא אחר“.

הוצרך הקדוש ברוך הוא – אומרים בעלי הסוד – לעבור במצרים בכבודו ובעצמו, כי כל־כך גדל שם החשך וגברה הקלפה, עד שלא היה כח בשום מלאך או שרף להתגבר על הקלפה ההיא. לכן הופיע הקדוש ברוך־הוא באורו הרב והנורא פתאם על שרש נשמות ישראל, כדי להוציא את הנשמות ההן מתחת יד הטומאה החזקה. בכל הישועות שנעשו להם לישראל התרבה כח הקדושה על כח הקלפה מעט מעט, בהדרגה אחר הדרגה, עד אשר התגבר כח הקדושה לגמרי, אבל ביציאת מצרים האירה האורה פתאם שלא כסדר הדרגות ממטה למעלה, כי אילו נתעכבו שם

ישראל אף רגע במימרא לא היו יכולים לצאת משם לעולם, כי היו נכנסים בשער הנו"ן של הטומאה. כיצד היתה הגאולה הפתאומית? הבריק הברק האלהי על שרש נשמות ישראל להוציאן מתחת יד הקלפה הקשה, וממילא יצאו גם גופות ישראל לחרות מתחת יד פרעה...

מי שמתבונן למצב הגשמי הנורא של בני ישראל עתה בימי מלחמת העולם ולמצבם הדתי-המוסרי הנורא ממנו הרבה ולמוריי-השקר המתעים אותם מכל עבר ופנה ועסוזה עוד לבו מלא תקוה לימים טובים מאלה, בהכרח הוא, שיוזכר עתה, "זמן יציאת מצרים", בהכרח הוא, שיקוה לאותו ה"חפזון", לאותה ההופעה הפתאומית, לאותו הברק הנפלא. מקוה אני רק ל"עושה נפלאות גדולות לבדו" ולעת אשר "פתאם יבוא אל היכלו האדון, אשר אותו אנו מבקשים". בחפזון יצאו בני-ישראל משערי הטומאה, שבהם הם משוקעים עתה עד הצואר, בהגלות נגלות עליהם אל אלהי אבותיהם ובהזריחו בבת-אחת אור ושפע רב של אצילות על שרש נשמותיהם, וממילא יצאו גם גופותיהם לחרות...

עוד בר"ח אייר.

ביום השבת בבקר, שמיני של פסח, נדמה לי בחזיוני, ששם ברומ, במרחק רב, מנגן מִי־שהוא, והמנגינה – כמוה לא שמעתי מימי. בשמעי את המנגינה, חפצתי לתפוס אותה ולקבעה בזכרוני, אבל לא עלתה בדי. היו שם נטיות מיוחדות, הרמות-קול מיוחדות וסלסולים מיוחדים, שכמוהם אי־אפשר לשמוע ב"עולם השפלי" שלנו... אני, למצער, לא שמעתי מעולם מעין זה. חבל, שלא נשאר מזה דבר בזכרוני. רק זוכר אני, שהיתה הנגינה לבבית, רמה וקדושה ביותר. אפשר, שלו הייתי יודע את הטכניקה של המוסיקה, הייתי תופס גם את עצם המנגינה...

אתמול בבקר נשנה עלי עוד פעם חזון העפירה ועוד פעם בהרגשה ריאליט מיוחדת ועוד פעם ההתפלאות: מדוע אין כל בני־האדם יכולים ללכת על־פני האויר כמוני, ועוד פעם הַיִּדְאוֹת המשונה: עד עתה היו תלומות, אבל עתה – דבר שבהקיץ...

חשבתי הפעם: הלא עובדה היא, שאני הולך על־גבי האויר... הלא באמת האויר החפשי כקרקע תחתיו...

והנה איש אחד עומד ורואה זאת ומעיר: אין בכך כלום... בודאי יש בזה איזה חק וסבה... בודאי יש בזה איזו שיטה...

ואני משיב לו: אני אינני יודע כל חק וכל שיטה... אני פשוט מתרומם ועולה... נסה אף אתה לעשות כמוני... אין כאן "שיטה"... יש כאן פלא...

באחד הבקרים שלפני הפסח חלמתי – כרשום למעלה – על־דבר הרעיון המשיחי בקשור עם משפחת „שלמה” או „זלמן”. והנה אז בארתי לי, שהכונה על משפחת הרב מלאדי. עתה כמדומה לי, שהכונה על „זלמן” יותר קרוב לי בזמן, נצר מגזע הרב מלאדי, הוא הצדיק המנוח רבי שניאור זלמן מקאפוטסט. יש לי אהבה מיוחדת לצדיק הנזכר ולספרו „מגן אבות”, שנדפס אחרי מותו. מעולם לא הייתי אצל הצדיק הנזכר ומעולם לא ראיתיו, אך ראיתי את פניו פעם אחת בחזון...

הדבר היה בשנת תרע”ה. היה אז החורף הראשון של מלחמת־העולם ואני שקוע פלי בבקשת פתרון עליון לחידת־עולם זו. הגיתי אז תמיד בספרי־קבלה ומוחי ולבי נתונים נתונים היו למחשבות־רוח. באחד הלילות הלכתי לישון בשעה מוקדמת מעט. מאיוז סבה לא ישנתי אז בחדר־המשכב שלי, כי אם בחדר־הספרים. בני־ביתי היו עוד ערים והיו יוצאים ונכנסים דרך החדר ההוא. נרדמתי וארא שלשה אנשים נצבים עלי. לא בתור גופים נצבו עלי, כי אם בתור רוחות. ראיתי אותם בתור חצאי־קומות משוטטים באויר. ראיתי יותר ממה שראיתי אותם הרגשתי אותם. מי הם? לא ידעתי. מה שמותם? לא ידעתי. רק ידעתי, ששנים מן השלשה דומים מאד איש לרעהו וש אחד מן השלשה, אף־על־פי שבא ביחד עם השנים, עומד לבדו; מתרחק הוא מהם או הם מתרחקים ממנו. ידעתי גם זאת, ששלשתם אנשים קדושים הם ושנים מהם יהודים והשלישי – אינו יהודי. הם חפצו לשאול ממני דבר־מה או להגיד לי דבר־מה –

אבל בני־ביתי הרימו קול מאיוז סבה ואיקץ באמצע המחזה. ימים אחדים אחר־כך היה לבי מלא שמחה וצער כאחד. שמחה – לפי שמימי לא ראיתי אנשים קדושים כמוהם, רוחות טהורות כמוהם. ביחוד גדלה שמחתי, לפי שברור היה לי אז, שלא פרי דמיוני חזיתי, כי אם אוֹבִיקֵטִים חיצוניים. לא הגעגועים שלי חלו וילדו אותם, כי אם מעולם אחר באו. צער – לפי שנפסק החזון באמצע, בטרם אדע, מי ומה הם האנשים האלה...

לאחר ימים הוגד לי בחלום: וכי אין אתה יודע, מי היה אצלך? הלא רבי זלמן מקאפוטסט היה אצלך...

כשהשכמתי בבקר החליתי לעורר בזכרוני את שרטוטי הפנים של שלשת הקדושים שראיתי, והנה נזכרתי, ששני הקדושים, היהודים, היו דומים איש לרעהו, לא רק כאחים, כי אם גם – כנשמה אחת בשני גופים. נזכרתי עוד, שתמונת שניהם דומה מאד לתמונתו של הצדיק מרציצה (פלן מינסק), אחי הצדיק מקאפוטסט, שראיתיו בימי ילדותי.

לאחר ימים אחדים דברתי עם אחד מחסידי קאפוטסט ואשאלהו: התוכל לתאר לי את תמונתו של רבך?

– הלא ידעת, השיב לי, את הצדיק מרציצה. עתה דע לך, שהצדיק מקאפוטסט היה דומה בכל שרטוטי הפנים לאחיו מרציצה, ממש כשני אחים תאומים, אף־על־פי שלא היו תאומים.

עתה נתחורר לי, מי היו שני הקדושים היהודים: הצדיק מקאפוסט ואחיהו. מי היה האינוריהודי? לא אדע עד היום... והנה באחד הימים האחרונים נדמה לי בחזון הבקר והנה מעלעל אני באיזה ספר, שבו ענינים מענינים שונים ובהם שורה אחת מעין מראה מקום: עין משפט שלום להרב מקאפוסט... פותר אני את הדבר באופן זה: עלי לבקש בספרו של הרב כל המקומות אשר ידבר בהם על ה"משפט" ועל ה"שלום", להסתכל בהם, להתבונן בהם, לראות ולמצא בהם את פשר דבר המלחמה הנוראה וסופה...
עשיתי כדבר הזה. בקשתי ומצאתי. וזה אשר מצאתי.

מאורעות העולם לאור החב"ד.

מה הוא "משפט" ומה היא "צדקה"? – "משפט" הוא – העמדת כל דבר על מכונו, השבת כל דבר למקום הראוי לו, הישרת כל הדברים ותקונם הגבוה. "משפט" הוא הסדר העליון, האלהי. במקום שמופיע אותו הסדר האלהי, שם אין כל מקום לערבוב מין בשאינו מינו. ה"משפט" – מחלק, מפריד, מסיר את הסיגים מן הזהב, מברר את הטוב מן הרע. ה"משפט" – הוא הברור.

עד שיבוא ה"משפט", הטוב והרע מעורבים יחד; כשבא ה"משפט", הטוב תופס את המקום הראוי לו, והרע – את המקום הראוי לו. אין ה"משפט" מבטל את הרע לגמרי, אלא מכניעו. בזה שהוא מכניע את הרע תחת ממשלת הטוב, הוא נותן לרע את מקומו הראוי לו. הרע נברא בכדי שיהיה כפוף ונכנע אל הטוב, ואולם האדם במעשיו נותן תעצומות לרע, נותן לו היכולת להתרומם על הטוב ולאמר: "אני אמלך", או אז מופיע ה"משפט" ואומר לו: "אם תתרומם כנשר ואם בין כוכבים תשים קנך – משם אורידך, נאום ד'".

ה"משפט" מפריד ומבדיל גם בין חלקי הטוב עצמם, מסיר משם את הערבוביה ונותן לכל חלק את המקום הראוי לו. עד שבא ה"משפט", התחומים יונקים אלו מאלו; משבא ה"משפט", כל דבר ודבר מקבל את ההשפעה הראויה לו וכל נשמה ונשמה מקבלת את חיותה מן השרש שלה ורק שלה. באפוד היו כל שמות שבטי ישראל, אבל בחשן היו י"ב אבנים למספר י"ב שבטי ישראל, בבחינה זו שכל שבט מקבל השפעה אלהית מיוחדת משרש מיוחד, על-כן נקרא רק ה"חשן" – חשן המשפט...

ה"משפט" הוא כללותם של כל ה"לא-תעשה" שבתורה, לפי שענינם של כל ה"לא-תעשה" הוא הברור, הפרדת הטוב מן הרע, גאולת הטוב משבי הרע.

ומה היא ה"צדקה"? – ה"צדקה" היא עצם עשיית הטוב, הטוב כשהוא

לעצמו, הטוב מבלי יחס אל הַפְּרֹר והַצְּרוּף. כנֹהר השוֹטֵף מתוך המקור, כן שוטפות מן הטוב שבעולם ושבנפש המחשבות, המניעות את העולמות כלם אל תכליתם העליונה, שוטפים המעשים הנכונים, המפעלים הנשגבים. ה"צדקה" היא אפוא לא בְּרֹרו של הטוב מן הרע, כי־אם הדבר שכבר נתברר או שעומד להתברר. ה"משפט" וה"צדקה" הם, אם נדבר לפי מושגי הזמן, כח אֶנְלִיטִי וכח סִנְתִיטִי בבחינת הטוב. על־ידי האֶנְלִיזָה של ה"משפט" באה ה"צדקה", הסִנְתִיזָה של ה"צדקה" נותנת כח ל"משפט" לעשות את שלו. ה"משפט" וה"צדקה" משלימים זה את זה ומתאימים יחד. בבחינה ידועה הם – האמצעים והתכלית. ה"משפט" הוא ה"סור מרע" של כל הנעשה בנפש ושל כל הפרוצס ההיסטורי בעולם; ה"צדקה" – ה"ועשה־טוב". ה"משפט" – כללותם של כל ה"לא־תעשה" שבתורה, ה"צדקה" – כללותן של כל "מצוות־עשה" שבתורה.

אמת, שגם על־ידי המעשים הטובים כשהם לעצמם – ה"צדקה", ה"ועשה־טוב", "מצות עשה" – בא הַפְּרֹר, אבל זה בא ממילא, מאלי. במקום שבא הטוב, אין מקום לרע. "כהמס דונג מפני אש, כן יאבדו אויבך ד'", אין מִפְּנֵי הַשֶּׁמֶשׁ לְהַתִּיף את הדונג. כהשמש מופיעה, הדונג אובד ממילא את ישותו. לא כן הוא ה"משפט". הוא, ה"משפט", בא לִשְׁמוֹ וּלְשִׁמָּה, לִשְׁם בְּרֹר וּלְשִׁם הַפְּרָדָה.

יודעים אנו אפוא, מה היא ה"צדקה" – הטוב – ומה הוא ה"משפט" המברר, ומה הוא ה"שלום" הבא אחר הַפְּרֹר. "שלום" הוא הכח העליון, המאחד שני כחות הפכיים שהם לַמְטָה הימנו. "עושה שלום במרומי" – מיכאל שר של מים, גבריאל שר של אש, והקדוש ברוך הוא עושה שלום ביניהם. על־ידיהם מתאחדים הכחות, שהם הפכיים זה מזה מן הקצה אל הקצה – על־ידי הַבְּטוּלָה כשנראה הדר גאון ד', אזי האש חדלה להיות אש והמים חדלים להיות מים, וההפכים בטלים ממילא. הרי זה, בדרך משל, כאלו שני עבדים מריבים ביניהם בחזקה, אבל כשבא האדון גורא־הוד ורִב־חסד כאחד, הריב משתק ממילא. למה? לפי שעניניהם ולבותיהם של שני העבדים אל יד אדוניהם שִׁיחָגָם. היראה העצומה מפני האֲדוֹן מבטלת ממילא את הסכסוכים בין המריבים, לכִּדְּהִפּוּת בעת תגבורת היראה.

כשאני מתבונן לפי רעיונות אלו במעשים הגדולים, הנעשים עתה בעולם, הנני מבין גם את המשפט הנורא, הנעשה עתה, גם מאין יבוא השלום המקנה...

מהותו של המשפט, הנעשה עתה בעולם, הוא זה: כל עם ועם צריך לשוב למקומו, להתישב במקומו, לחדול מכל עֶשֶׂק נחלת זרים, למלא את תפקידו ורק את תפקידו הוא, למלא את תעודתו בעולם ולפתח את כחות עצמיותו בדרך אמת ועל־פי חֻקֵּי הַצֶּדֶק והיִשָּׁר העליונים. כל עיקרה של זו המלחמה הנוראה אשר כמיה לא היתה מיום ברא אלהים אדם על־י ארץ לא באה אלא בשביל שיופיע אותו משפט־אמת בעולם.

והשלום מאין יבוא? לא מן המריבים והנלחמים עצמם שהם כמים ואש, אלא מן הכח העליון, הרם, הנשגב והנורא, העומד על גביהם ועושה שלום בהכרח. הכח העליון הזה, כשהוא יורד למטה, הוא מתלבש בצורות רבות, שונות ומשונות זו מזו. לפעמים גם הריבולציות עושות דברו... הרבולציה ברוסיה – מאתו היא שלוחה.

אבל בשעה שתופרים באר, בא מראש הטט, אחרי-כן – מים דלוחים, אחרי-כן – מים טהורים, עד אשר יראה המקור. לא בפעם אחת יראה השלום הגמור בעולם. על-ידי סערות-עז, על-ידי ימים נגרשים, על-ידי רעידות הארץ, על-ידי הרים מריקים אש, על-ידי עמודי אש, על-ידי עמודי ענן בוא יבוא השלום –

והצער הגדול בוא יבוא לראשונה –

כי הנה בוא יבוא, בטרם יופיע השלום הגמור בעולם, כחות עזרים, חשכים, אכזרים, משמידים, מכלים, עוקרים מן השרש, חרב מלאך המות בידם והאמרה „מהפכה בשביל מהפכה” בפייהם, כלי אל-נקמות, כלי-משחית, והברק – ברק אמת, דמיון של אמת, נגה בלבד...

ובשם הצדק העליון והשיון המחלט יעשו מעשים נוראים, אשר כל מאורעות המלחמה כאין נגדם. בוא תבוא מלחמת-אחים, אשר כמוה לא ראתה השחת, רציחת-קין שאינה פוסקת, וחיי האדם יהיו הפקר יותר מחיי הכלבים –

ובוא יבוא בני-האדם במערות-צורים ובמחלות-עפר, ומנוס ומפלט לא ימצאו –

ולא מתותחים וכדורי-מות יטמנו, כי-אם אח מאחיהו, אב מבנו ובן מאביהו, –

מעצמם יברחו, מצלם ינוסו...

רק לרגעים יצאו מחוריהם, בשביל „לדבר” ו„להתנפח” ולחדש הלכות-רצח ולשוב אל החשך אשר ממנו יצאו –

אין מושל, אין שופט, אין מוכיח, – הכל שוים, הכל תלויים, כל-אחד תלוי לאחיהו ולעצמו...

הכל נחנקים באויר כבד כעופרת, הממלא את כל הארץ –

ומחשבות יחשבו תמיד רק „לתקן”, ובמדה שישאפו „לתקן” ו„לתקן” ישחיתו וישחיתו, יקלקלו ויקלקלו, יפסידו ויפסידו עד בלי נשא –

ורק כאשר ייעפו בני-האדם מכבד כל אלה ה„תקונים” ו„מלחמת-המצוה” –

וכאשר יראו, כי אין קץ לשפך-הדם וכי כלל הוא עושה עם העולם, או אז ישליכו את חרבותיהם, דבריהם ומחשבות-הדע אשר להם – או אז תבוא המהפכה, אבל לא ה„מהפכה הסוציאליטית”, כי-אם מהפכת הרוח. הכל יקיצו לחיים חדשים –

לחיים מלאים שמחה, לחיים מלאים אהבה, לחיים מלאים אש, שאיפה לשמש, לשמש העליונה, לשמש האלהית –

בהיות לבי מלא כאב ויגון תמיד על מלחמת-העולם, ההולכת ונמשכת כל-י-קץ, ועל הצרות והפגעים הרבים, ההולכים לרגלה, הצרות והפגעים, הנוגעים למיליונים רבים של בני-אדם, הנוגעים ביחוד למאות אלפי בני-ישראל, הנוגעים ברעב בראש כל חוצות, צרות ופגעים, הנוגעים לכל אחד מאתנו, יש אשר בהרדמי בערב שפתותי תבענה תפלת-לחש: מי יתן ורוחי ינשא אל ההרים הרמים, אל מעונות הרוחות הטהורות, שבהם יודע מי-שהוא: מאתי יהיה קץ לשפך-הדם, לְדָבָר ולרעב...

באחד הלילות – לפני שבועות אחדים – בהביעי את תפלת-הלחש בלבבי, נרדמתי וארא את עצמי נצב באמצע הלילה בחדרו של איזה מושל-ארץ (אינני יודע מי ומה ואיפה) והנה מדברים שם (מי מדבר – אינני יודע): הכל ביד המושל. אם יחפוץ המושל, ישים קץ למלחמה במשך של חמש, שש שעות...

והדבר היה למעשה. נתפרסם כתב-המושל על-דבר השלום ואנכי עומד ומתפלל: דמיתי, כי כאשר יבוא השלום – ימלא כל העולם כלו שמחה וחדוה, מההרים והגבעות יפצחו רנה וכל עצי-השדה ימחאו כף. דמיתי, כי רוח יעטוף את כל בראי מעלה ומטה, שמים וארץ יִשְׁקוּ, שלום במרום, שלום בארץ, מנגינת כל היקום, שירת מלאכי-השָׁרָת, שירת כל עוף כנף, צהלת ילדים עליזים. והנה עתה שלום בעולם, והכל כל-כך פשוט, הכל-הל, הכל – פרוזה – העולם שָׁב פשוט לסדר-היום ולא יותר...

כשאני מתאמץ עתה לזכור את כל אשר חלמתי או, אף-על-פי שאינני זוכר פרטי הדברים, בכל-זאת אני מרגיש קורבה גדולה והשתוות עצומה בין מה שחזיתי בחלומי ובין מה שנעשה עתה.

כמדומה לי, שהתחלתי של החלום הולכת ומתקיימת, ועתה, אבי שבשמים, אלהי הטוב והאמת, החסד, הרחמים והשלום, קיים-נא גם את הסוף. שלח אורך ואמתך. הָאֵר פניך ונִשְׁעֶה. אֵלֶיךָ קוֹיֵנו. אֵלֶיךָ חֲכִינֵנו. כאדמה הצמאה לטל אָנוּ מְקוּיִם אֵלֶיךָ. כיונות הומיות לבותינו הומות אֵלֶיךָ. כיונה ממעי הדגה אנו קוראים אֵלֶיךָ. כחזקיהו בְּחַלְיוֹ אנו מתפללים אֵלֶיךָ. כחנה מרת-הנפש נפשנו מרה ושופכת את לִחְשָׁהּ לְפָנֶיךָ. כאלהו, בעת אשר עיפה נפשו למות, אָנוּ זועקים אֵלֶיךָ. כנעים זמירות ישראל, בימי יְעֲקֹב ונדודיו, אָנוּ צועקים אֵלֶיךָ. בתפלת העני, השופך שיחו לפני ה', אנו גִּבְּאִים אֵלֶיךָ.

אנא ד', הושיעה-נא.

העורך: דוד פרישמאן

המוציא: אברהם יוסף שטיפל

יוצאת ארבע פעמים בשנה

תרע"ט

ספר רביעי

מהדורה שנייה

נרשה, תרע"ט

„HATKUFA“ □ □ □ □ □ □
□ □ □ KWARTALNIK LITERACKI
REDAKTÓR: D. FRYSZMAN □ □ □
□ □ □ WYDAWNICTWO-SZTYBEL
WARSZAWA, 1919 □ □ □ □ □ □

DRUK. SZ. SIKORA i I. MYLNER
WARSZAWA, NOWOLIPKI 6. □ □

תכן הענינים.

ספורים:

הנדה, ספור	—	—	—	—	—	מאת ש"י עגנון	1
סוף-סוף	—	—	—	—	—	ג. שופמן	55
סחור סחור, רומן, חלק שלישי	—	—	—	—	—	א. שטיינמאן	65
בשעת מלחמה, מרשימותיו של רופא לגיון	—	—	—	—	—	י. ה. ייבין	132
עם בוא האביב	—	—	—	—	—	ז. וינברג	161
המכשפה החורת, אגדה	—	—	—	—	—	יעקב כהן	169
בהר סיני, מעשה	—	—	—	—	—	ד. פרישמאן	195

תרגומים:

איפגניה בטוריס, חזיון מאת י. וו. גטה	—	—	—	—	—	תרגום יעקב כהן	207
בָּלָדוֹת	—	—	—	—	—	אדם מיצקביץ	321
בשויציה	—	—	—	—	—	סלובצקי	335

מאמרים:

ספרי חכמה	—	—	—	—	—	מאת	359
משפט הסמיכה וקורותיה	—	—	—	—	—	ה. י. בורנשטיין	393
מדור הנפש	—	—	—	—	—	מ. טייטלבוים	426
לתולדות היהודים בנסיכות נרשה	—	—	—	—	—	ע. ג. פרענק	451
אדבה	—	—	—	—	—	ר. וו. אמרסון	89
על גבול שני עולמות	—	—	—	—	—	הלל צייטלין	301

שירים:

גשרים	—	—	—	—	—	מאת	549
שירים	—	—	—	—	—	יצחק קצנלסון	563
נטפים	—	—	—	—	—	יוסף לייבטשוביץ	586
שולמית	—	—	—	—	—	מ. מ. פולנקביץ	592
מוטיבים	—	—	—	—	—	דוד פרישמאן	607
חוק! שיר בפרוזה	—	—	—	—	—	א. י. שטיבל	602
מול היער, אידיליה	—	—	—	—	—	יעקב כהן	606
ברמה	—	—	—	—	—	דוד פרישמאן	614

בקרתי:

שאל טשרניחובסקי	—	—	—	—	מאת	ה. ג. פרידמאן	—	—	—	—	—	623
בימי אהרת עולם	—	—	—	—	—	י. ה. ייבין	—	—	—	—	—	662

ביבליוגרפיה:

ספרים על התסידות (IV—I)	ראת	בן גריון	—	—	—	—	—	—	—	—	—	673
"לוח אחיעבר"	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	677
טיסא עסער בתור-דרמה	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	679

מתקופה לתקופה:

מן הסערה (IX—IV)	—	—	—	—	מאת	איכידור צור	—	—	—	—	—	683
הרבות עולם (IX—I)	—	—	—	—	—	ד. פ.	—	—	—	—	—	694

אתר דעת - מכללת הרצוג

התקופה

ספר רביעי